OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Yksityisoikeus- ja oikeudenhoito-osasto	**Vastine**
Erityisasiantuntija Johannes Koskenniemi	9.10.2024

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Vastine

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä vastinetta lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijoiden lausunnoista ja perustuslakivaliokunnan lausunnosta PeVL 35/2024 vp liittyen hallituksen esitykseen etäyhteyksien käytön edistämistä yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi (HE 63/2024 vp).

Oikeusministeriö esittää vastineenaan kunnioittaen seuraavan.

I JÄSENEN ETÄOSALLISTUMINEN OIKEUDENKÄYNTIIN (OK 2:15)

Etäosallistuminen suulliseen käsittelyyn

Hallituksen esityksen mukaan tuomioistuimen puheenjohtaja voisi sallia tuomioistuimen muun jäsenen osallistuvan suulliseen käsittelyyn käyttäen videoyhteyttä, jos siihen on aihetta ja jos puheenjohtaja harkitsee tämän soveliaaksi.

Kynnys

Hallituksen esityksen mukaan kynnys olisi ”jos siihen on aihetta”. Lisäksi edellytettäisiin menettelyn soveliaisuutta.

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa PeVL 35/2024 vp on todettu, että soveltamiskynnystä on välttämätöntä nostaa, jotta esitys voidaan käsitellä

Postiosoite Postadress	Käyntiosoite Besöksadress	Puhelin Telefon	Faksi Fax	S-posti, internet E-post, internet
Oikeusministeriö PL 25 FI-00023 Valtioneuvosto Finland	Meritullinkatu 10 00170 Helsinki Finland	0295 16001 Internat. +358 295 16001	09 160 67730 Internat. +358 9 160 67730	kirjaamo.om@gov.fi www.oikeusministerio.fi www.justitieministeriet.fi

tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. Tämä on perustuslakivaliokunnan käsityksen mukaan mahdollista toteuttaa esimerkiksi säätämällä etäosallistuminen mahdolliseksi, jos siihen on perusteltu syy, sekä tarkentamalla tätä edelleen vaatimuksella siitä, että harkinnassa on otettava huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle.

Korkein oikeus katsoo, että tuomioistuimen jäsenen etäosallistumisen kynnyksen olisi ensisijaisesti oltava se, että siihen on perusteltu syy. Muussa tapauksessa keskeistä oikeudenkäyntiä ohjaavaa säännöstä sovellettaisiin tuomioistuimen ja tuomarin työjärjestelyihin liittyvillä perusteilla, mikä olisi prosessisäännöksen soveltamisessa ongelmallinen näkökulma. Jos kynnystä ei muuteta, harkinnan kriteereistä olisi syytä säätää laissa.

Markkinaoikeus kyseenalaistaa, onko perusteltua säätää erilaisista etäosallistumisen kynnyksistä yksittäiselle jäsenelle ja koko kokoonpanolle (etäoikeudenkäynti), jos asiaa tarkastellaan asianosaisten oikeusturvan näkökulmasta.

Suomen tuomariliitto katsoo, että tuomarin etäosallistumisen tulee olla poikkeuksellista, minkä on ilmettävä lakitekstistä. Esityksen muotoilu ”jos siihen on aihetta” on tulkinnanvarainen ja asettaa etäosallistumisen kynnyksen liian matalalle.

Oikeusministeriön vastaus:

Perustuslakivaliokunnan lausunnon myötä lakiesitystä on muutettava. Hallitus esittää, että ehdotettu oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 15 §:n 2 momentti kuuluisi seuraavasti:

> Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, tuomioistuimen puheenjohtaja voi sallia tuomioistuimen muun jäsenen osallistuvan suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään (etäyhteys), jos siihen on **perusteltu syy** ja jos puheenjohtaja harkitsee tämän soveliaaksi **ottaen huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle**.

Tätä voitaisiin perustella lakivaliokunnan harkinnan mukaisesti esimerkiksi viittaamalla sivulla 34-35 oleviin perusteluihin, joita olisi täsmennettävä esimerkiksi seuraavasti:

Pykälän 2 momentin mukainen etäosallistuminen olisi poikkeus 1 momentin pääsäännöstä. Poikkeaminen olisi mahdollista, jos siihen olisi perusteltu aihe ja puheenjohtaja harkitsisi sen soveliaaksi. Tarkoitus ei olisi, että yhden tai useamman jäsenen etäosallistumisesta tulisi pääsääntö. Esimerkiksi puhtaat mukavuussyyt tai tavanomaiset tuomioistuimen tai tuomarin työn järjestelemiseen liittyvät syyt eivät olisi riittävä syy etäosallistumiselle. Jäsenen etäosallistuminen olisi ennen muuta keino tarvittaessa turvata tuomioistuimen päätösvaltaisuus tai ehkäistä pääkäsittelyn peruuntuminen tai lykkääntyminen ja näin välttää siitä aiheutuva viivästys. Se voisi myös osaltaan tukea oikeuslaitoksen toimintaedellytysten säilymistä poikkeavissa oloissa kuten esimerkiksi epidemian aikana.

Päätöksentekijä

Hallituksen esityksen mukaan päätöksen jäsenen etäosallistumisesta tekisi kokoonpanon puheenjohtaja.

Pohjanmaan käräjäoikeus ehdottaa, että päätösvalta uskottaisiin koko ratkaisukokoonpanolle.

Eduskunnan oikeusasiamies kiinnittää huomiota siihen, että hovioikeudessa puheenjohtajana voi toimia asessori, joka on kokoonpanon nuorin jäsen. Asessori tuskin aidosti pohtii järjestelyn soveliaisuutta, jos kaksi hovioikeuden kokenutta jäsentä ilmoittaa pitävänsä soveliaana, että he osallistuvat istuntoon etänä.

Markkinaoikeus toteaa, että esityksessä olisi tältä osin voinut kiinnittää enemmän huomiota siihen, miten mainitut ehdotukset suhtautuvat oikeudenkäymiskaaressa yleisesti omaksuttuihin ratkaisuihin.
.

Suomen tuomariliitto katsoo, että puheenjohtajan olisi kuultava koko ratkaisukokoonpanoa ennen ratkaisun tekemistä.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei puolla muutosesityksiä. Lausuntopalaute on koko valmistelun ajan ollut jakautunut sen suhteen, kenellä tulisi olla päätösvalta jäsenen etäosallistumisesta. Molempien kantojen tueksi voidaan esittää perusteita. Säännöksen asianmukaisen soveltamiskäytännön kannalta on katsottu järkeväksi, että etäosallistumista pyytävä jäsen ei itse osallistu pyyntönsä soveliaisuuden arvioimiseen. Esityksen yhtenä esikuvana on korkeimman oikeuden työjärjestyksen 16 §:n 3 momentti, jonka mukaan päätösvalta jäsenen tai esittelijän etäosallistumisesta esittelyyn kuuluu puheenjohtajalle. Puheenjohtajalla on oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 6 §:n mukaan velvollisuus valvoa järjestyksen noudattamista istunnossa. Tyypillisesti puheenjohtajan vastuulla viime kädessä ovat myös eräät käytännön järjestelyt. Sinänsä oikeusministeriö toteaa markkinaoikeuden lausuntoon viitaten pitävän paikkansa, että ehdotus merkitsisi puheenjohtajan toimivallan laajentamista. Tämä olisi kuitenkin tarkoituksenmukaista ottaen huomioon edellä todetut seikat.

Asessorin virka on koulutusvirka. Samalla asessorilla on yhtäläinen vastuu ratkaisun oikeellisuudesta kuin hovioikeuden muilla jäsenillä. Tyypillisesti hovioikeus ratkaisee asiat kolmen jäsenen kokoonpanossa. Tästä seuraa väistämättä se, että asessori joutuu jo nykytilassa vaikeisiinkin valinta- ja ratkaisutilanteisiin. Jos muut kaksi jäsentä ovat keskenään erimielisiä, asessorin ääni on ratkaiseva. Jos muut kaksi jäsentä eivät olisi myöntämässä jatkokäsittelylupaa ja asessori on tästä eri mieltä, hänen velvollisuutensa on muiden mahdollisesta vastustelusta huolimatta myöntää jatkokäsittelylupa. Osa tuomarin ammattitaitoa on tehdä itsenäisiä päätöksiä toisinaan sosiaalisesti vaikeissa tilanteissa, ja asessorikoulutuksen tulee kasvattaa tähän.

<u>Säännöksen soveltamisala</u>

Hallituksen esityksen mukaan säännöstä sovellettaisiin kaikkiin tuomioistuimen jäseniin. Menettely olisi mahdollista esimerkiksi myös hovioikeuden valmistelijalle (s. 34), vaikka tästä ei säädettäisi erikseen.

Suomen tuomariliitto ja *Suomen Asianajajaliitto* katsovat, että etäosallistumismahdollisuuden ulkopuolelle olisi perusteltua rajata lautamiehet.

Rovaniemen hovioikeus katsoo, että etäyhteyden käyttöön tulisi suhtautua pidättyvämmin lautamiesten ja muiden tuomioistuinten jäsenten kuin virkatuomareiden osalta. Toisaalta sotilasjäsenten on aiheellista ja sopivaa osallistua sotilasrikosasioiden käsittelyyn etäyhteydellä erityisesti poikkeusolojen aikana.

Professori Vuorenpää nostaa harkittavaksi, pitäisikö lautamiehen etäosallistumisen poikkeuksellisuuden ilmetä suoraan lakitekstistä.

Suomen tuomariliitto katsoo, että säännökseen olisi selvyyden vuoksi otettava maininta siitä, että sitä sovelletaan myös hovioikeuden esittelijään ja erityistuomioistuimen valmistelijaan.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei puolla lautamiesten rajaamista säätelyn ulkopuolelle. Hallituksen esityksen perustelujen mukaan lautamiesten etäosallistuminen olisi erittäin poikkeuksellista ja siihen liittyy käytännön haasteita. Nämä eivät kuitenkaan ole riittävät perusteet poiketa säännöksen yleisestä soveltamisalasta. Joustava sääntelymalli huomioon ottaen ei ole perusteltua määrätä lautamiehelle säännöstasolla erilaista etäosallistumisen kynnystä, vaan seikka tulee luontevammin otetuksi huomioon soveliaisuusharkinnassa. Lautamiesten etäosallistumista vastaan puhuvat vahvimmin käytännön syyt, eikä pelkästään sellaisten vuoksi ole perusteltua säätää erilaisesta soveltamiskynnyksestä. Vielä oikeusministeriö tuo tässä yhteydessä esiin, että lautamiehen etäosallistumista vastaan puhuvat käytännön syyt ovat erittäin hyvin käräjätuomarien tiedossa. Perustellun syyn vaatimuksen arvioimisessa voidaan lautamiesten osalta vielä ottaa huomioon oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 12 §, jonka mukaan käräjäoikeus on

päätösvaltainen, kun lautamiehiä on vähintään yksi. Toisen lautamiehen jääminen pois ennen istunnon alkamista ei siten estä asian käsittelemistä toisin kuin lainoppineen jäsenen poisjääminen.

Sotilasjäsenen etäosallistumisesta oikeusministeriö on samaa mieltä kuin Rovaniemen hovioikeus. Lakiesitys vahvistaa valtion varautumista poikkeusoloihin.

Oikeusministeriö ei puolla sitäkään, että valmistelijan etäosallistumisesta säädettäisiin erikseen. Se, että hovioikeuden esittelijä toimii valmistelijana pääkäsittelyssä ratkaistavassa asiassa, perustuu käytäntöön, ei kirjoitettuun lakiin, jossa ei säädetä tällaisesta menettelystä. Kun itse menettelystä ei mitään säädetä, ei olisi johdonmukaista tai edes perusteltua säätää tämänkaltaisesta menettelyn yksityiskohdasta. Lisäksi valmistelija ei kuulu ehdotetun OK 2:15.1:n soveltamisalaan, koska hän ei ole tuomioistuimen kokoonpanon jäsen. Siten ei ole olemassa sellaista pääsääntöä, josta poikkeamisesta säätämistä ehdotetaan.

Jäsenen etäosallistumisen paikka

Hallituksen esityksen perustelujen (s. 35) mukaan laissa ei säädettäisi siitä, millaisesta paikasta käsin jäsen voisi osallistua käsittelyyn. Osallistumisen paikka olisi jätettävä mahdollisen lakia alempiasteisen ohjeistuksen varaan tai sen puuttuessa tuomarin itsensä harkittavaksi. Sopivana paikkana, josta käsin jäsen voisi etäosallistua, voitaisiin pitää esimerkiksi tuomarin työhuonetta virastolla tai kotona tai soveltuvaa tilaa tuomioistuimessa.

Rovaniemen hovioikeus katsoo, että muiden jäsenten etäyhteys tulisi järjestää lähtökohtaisesti tuomioistuimen istuntosalista tai muusta siihen tarkoitukseen varustellusta ja hyväksytystä tilasta. Etäyhteyden järjestäminen tuomarin kodista tulisi suhtautua pidättyvästi. Sen tulisi olla mahdollista ainoastaan hyvin poikkeuksellisessa tilanteessa, kuten tartuntatautien leviämisen estämiseksi.

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, ettei istuntoon osallistumista etäyhteyksin esimerkiksi tuomarin mökkilaiturilta tai kotisohvalta tulisi pitää soveliaana.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei ensiksikään katso, että tuomioistuimen jäsenen osallistumisen paikka kuuluu lailla säänneltävien kysymysten joukkoon. On lukuisia samankaltaisia asioita, jotka prosessissa saattavat vaikuttaa tuomioistuimen arvovaltaan tai oikeudenkäynnin koettuun oikeudenmukaisuuteen, eikä niistä ole Suomessa tavattu säätää lailla. Esimerkkinä voidaan mainita tuomioistuinten istuntosalien sisustus, tuomarin pukeutuminen tai tuomioistuimen juttulistoissa käytettävä kirjaisintyyppi. Tällaiset asiat kuuluvat tuomioistuimen ja muiden viranomaisten harkintaan eivätkä lakitekstiin. Riittävää on säätää, että etäosallistumisen on oltava soveliasta. Tällöin kuuluu etäosallistuvan jäsenen virkavelvollisuuksiin järjestää tilan ja tilanteen soveliaisuus. Esityksen perusteluissa (s. 35) on ohjattu säännöksen soveltamista. Tarvittaessa Tuomioistuinvirasto voisi antaa asiasta ohjausta.

Jos lakivaliokunta kuitenkin pitää tarpeellisena mietinnössään antaa etäosallistuville jäsenille ohjeita soveliaan tilan valinnasta, oikeusministeriö ei – toisin kuin Rovaniemen hovioikeus – pidä perusteltuna tehdä eroa sen välillä, osallistuuko jäsen virastolla vai kodista sijaitsevasta työhuoneesta käsin.

<u>Jäsenen osallistuminen etäyhteyksillä sairaana</u>

Hallituksen esityksessä on todettu, että aihetta etäosallistumiseen voisi olla esimerkiksi jäsenen terveydentilaan liittyvien seikkojen perusteella (s. 34).

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että jäsenen etäosallistuminen voi olla perusteltua tapauksissa, joissa hyvin lievät flunssan oireet tai esimerkiksi jalkavamma eivät sinänsä vaikuta tuomarin työkykyyn, mutta saattavat estää fyysisen siirtymisen ja osallistumisen istuntoon oikeustalolla, jos

etäosallistumisella vältetään istunnon peruuntuminen tai kokoonpanon supistuminen pitkäkestoisissa käsittelyissä. Tuomarin ei kutenkaan tulisi osallistua istuntoon, jos hän kokee työkykynsä ja jaksamisensa alentuneen.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö jakaa eduskunnan oikeusasiamiehen käsityksen. On aivan ilmeistä, ettei esimerkiksi sairauden vuoksi työkyvyttömän tuomarin tule osallistua istuntoon edes etäyhteydellä. Käytännössä kuitenkin esiintyy tilanteita, joissa tuomari on sinänsä täysin työkykyinen, mutta ei syystä tai toisesta pysty esimerkiksi saapumaan työpaikalle istuntoa varten tai matkustamaan matkakäräjille. Näissä tilanteissa etäosallistuminen voisi olla perusteltua, kuten esityksessä todetaan. Käytännössä tuomarien työmotivaatio on lisäksi osoittautunut siinä määrin korkeaksi, että istunnosta poisjäämisen kynnys on muodostunut varsin suureksi, koska poisjääminen käytännössä usein merkitsee istunnon peruuntumista tai mittavia työjärjestelyjä. Näitä tilanteita silmällä pitäen olisi hyödyllistä, että tuomari voisi – työkykynsä asettamissa rajoissa – harkita vaihtoehtoisesti etäosallistumista. Kun esitetty vastaa sitä, mitä hallituksen esityksessä on todettu, aihetta esityksen muuttamiseen ei tältä osin ole.

Soveliaisuusharkinta

Työelämäprofessori, asianajaja Markku Fredman toteaa, että jäsenen etäosallistumista harkittaessa olisi laajoissa oikeudenkäynneissä otettava huomioon mitä kyseisenä istuntopäivänä on tapahtumassa: onko kyse esimerkiksi kirjallisen vai suullisen todistelun vastaanottamisesta tai onko kyseessä asianosaisten loppulausunnot. On perusteltua katsoa, että etäosallistuminen katsotaan soveliaaksi joinakin, mutta ei kaikkina istuntopäivinä.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö on samaa mieltä kuin työelämäprofessori Fredman. Esityksen sivulla 34 olevassa maininnassa (”Mahdollisuus olisi lähinnä tarkoitettu siihen, että jäsen osallistuu esimerkiksi useampipäiväisen pääkäsittelyn aikana yhden päivän etäyhteyden välityksellä.”), johon Fredman viittaa, tarkoitetaan esimerkiksi juuri pitkäkestoisen oikeudenkäynnin loppulausuntoja. Fredmanin mainitsemat seikat olisi syytä ottaa harkinnassa huomioon. Kun esitetty vastaa sitä, mitä hallituksen esityksessä on todettu, aihetta esityksen muuttamiseen ei tältä osin ole.

Vaikutus koettuun oikeudenmukaisuuteen

Suomen tuomariliitto katsoo, että esityksessä ei ole riittävällä tavalla otettu huomioon sitä, mikä merkitys tuomioistuimen jäsenten läsnäololla on oikeudenkäyntimenettelyn koetun oikeudenmukaisuuden ja tuomioistuimia kohtaan tunnetun luottamuksen kannalta.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö viittaa hallituksen esityksen sivuilla 18-19 olevaan vaikutusarviointiin. Tutkittua tietoa asiasta on niukasti. Voidaan kuitenkin olettaa, että huomattavasti painavampi vaikutus koettuun oikeudenmukaisuuteen olisi sillä, jos jäsenen etäosallistuminen mahdollistaisi ratkaisun viivästyksen välttämisen. Tyypillisesti asianosaista kuultaisiin jäsenen etäosallistumisesta, jolloin hän voisi lausua siitä käsityksensä. Aihetta esityksen muuttamiseen ei tältä osin ole.

Katselmuksen toimittaminen etäyhteydellä

Hallituksen esityksessä on todettu, ettei käsiteltävänä oleva pykälä estäisi katselmoimasta pääkäsittelyssä videoyhteyden välityksellä tuomioistuimeen tuotua esinettä tai esimerkiksi pääkäsittelyssä kuultavan arpea.

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että moitteettomastikin toimivalla etäyhteyden tekniikalla on rajoitteensa. Esimerkiksi arven arviointi vaatii hänen mukaansa välittömyyttä.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö kiinnittää ensiksi huomiota siihen, että erillisen katselmuksen toimittaminen on nimenomaan rajattu perusteluissa pykälän soveltamisalan ulkopuolelle. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi kiinteistöriidassa toimitettavaa katselmusta riidan kohteena olevassa rakennuksessa. Kun katselmuksen voidaan olettaa olevan jossakin määrin keskeinen asian ratkaisemisen kannalta ja kun havainnointimahdollisuudet etäyhteyden välityksellä väistämättä ovat tämänlaisessa tilanteessa fyysistä läsnäoloa rajoitetummat, tällöin voidaan perustellusti edellyttää, että kokoonpanon kaikki jäsenet ovat fyysisesti läsnä katselmuksessa.

Oikeudenkäynnissä voidaan kuitenkin erillisen katselmuksen ohella katselmoida erilaisia esineitä tai esimerkiksi arpia. Esimerkiksi katselmoitavasta esineestä käy liikennemerkki tai veitsi, joka tuodaan oikeudenkäyntiin. Tyypillisesti esineen katselmoinnista saatava lisäarvo oikeudenkäynnissä rajoittuu oikeusministeriön näkemyksen mukaan tapahtumainkulun havainnollistamiseen. Arven katselmoimisessa on tyypillisesti kysymys sen havainnoimisesta, että katselmoitavalla henkilöllä on arpi, mahdollisesti myös siitä, voidaanko kosmeettista haittaa pitää pysyvänä. Jos katselmoinnista saatava lisäarvo on vähäinen, ei ole syytä kategorisesti kieltää tuomioistuimen jäsenen etäosallistumista katselmoinnin vuoksi. Näin on siksikin, että katselmointiin saatetaan tällaisessa tilanteessa ryhtyä yllättäen ja ilman, että siitä on tietoa suullista käsittelyä aloitettaessa, jolloin päätös jäsenen osallistumisesta etäyhteydellä on jo tehty. Mikäli keskeinen oikeudenkäynnissä käsiteltävä riitakysymys koskee katselmoinnin kohdetta, etäosallistuminen ei olisi soveliasta, mikä on esityksen perusteella selvää. Aihetta hallituksen esityksen muuttamiseen ei ole.

Etäosallistuminen esittelytilaisuuteen

Hallituksen esityksessä ei esitetä säätämistä jäsenen tai esittelijän osallistumisesta esittelytilaisuuteen etäyhteydellä.

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa PeVL 35/2024 vp on kiinnitetty huomiota tuomareiden samanaikaisen läsnäolon merkitykseen oikeus- ja

näyttökysymysten monipuoliselle arvioinnille tuomioistuimen sisäisessä neuvottelussa, mikä toteuttaa oikeusturvan vaatimuksia.

Rovaniemen hovioikeus katsoo, että esittelytilaisuuteen osallistumisesta olisi epäselvyyksien välttämiseksi syytä säätää laissa vastaavasti kuin suullisen käsittelyn osalta.

Pohjanmaan käräjäoikeus katsoo, että lakiin olisi syytä ottaa säännös asiasta, jolla nykyinen oikeustila vahvistetaan.

Markkinaoikeus toivoo, että lain tasolla säädettäisiin tulevaisuudessa etäyhteyden käytöstä myös tuomioistuinten päätösneuvottelujen ja esittelyjen sekä yksinomaan kirjallisessa menettelyssä ratkaistavien asioiden istuntojen osalta.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö katsoo, ettei muutosesitystä tule toteuttaa nyt käsiteltävänä olevan hallituksen esityksen eduskuntakäsittelyn yhteydessä.

Oikeudenkäymiskaari tuntee muutoksenhakuasteessa kaksi ratkaisumenettelyä eli esittelyn ja pääkäsittelyn. Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 12 §:n 1 momentin nojalla hovioikeudessa asia ratkaistaan esittelystä, jollei siinä toimiteta pääkäsittelyä. Saman luvun 24 b §:n 3 momentin mukaan pääkäsittelyssä ratkaisut tehdään ilman esittelyä. Jatkokäsittelyluvasta päätetään oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 14 §:n 1 momentin mukaan kirjallisessa menettelyssä, ja saman pykälän 3 momentin mukaan asia voidaan ratkaista ilman esittelyä.

Korkeimmasta oikeudesta annetun lain (KKOL) 9 §:n 1 momentin mukaan korkeimman oikeuden istunnoissa asiat ratkaistaan esittelystä. Näin on silloinkin, kun korkeimmassa oikeudessa toimitetaan oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 20 §:n nojalla suullinen käsittely.

Tarve säätää tuomarin etäosallistumisesta suulliseen käsittelyyn on perustunut korkeimman oikeuden ratkaisuihin KKO 2021:91 ja 92. Niissä katsottiin, että tuomarin etäosallistuminen suulliseen käsittelyyn on periaatteellinen kysymys, josta olisi säädettävä lailla. Ratkaisuja ei niiden perustelujen valossa ole katsottu perustelluksi tulkita siten, että etäosallistumisesta esittelyyn olisi periaatteellisista syistä tarpeellista säätää erikseen. Tätä kantaa tukee se, että korkeimman oikeuden työjärjestyksen 16 §:n 3 momentin nojalla jäsen tai esittelijä voi puheenjohtajan erityisestä syystä antamalla luvalla osallistua esittelytilaisuuteen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa käyttäen. Työjärjestys on korkeimman oikeuden itselleen vahvistama (KKOL 18.1 §). Vaikka työjärjestyksen määräys ei itsessään ole ennakkopäätösnormi tai indikaatio sellaisesta, kovin todennäköiseltä ei vaikuta, että korkein oikeus lainkäyttöratkaisussaan pitäisi välttämättömänä säätää etäosallistumisesta esittelyyn, josta se on itse määrännyt työjärjestyksessään.

Esityksen antamisen jälkeen apulaisoikeuskansleri on antanut ratkaisun 26.6.2024 (OVK/2213/10/2023), joka koskee työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunnan istuntojen järjestämistä etäyhteyksien välityksellä. Ratkaisu ei koske yleisiä tuomioistuimia.

Oikeusministeriö katsoo, että ratkaisun ja perustuslakivaliokunnan lausunnon merkitystä on arvioitava vielä tarkemmin. Erillisen valmistelun jälkeen voidaan ratkaista, tuleeko kysymyksestä säätää lailla.

II ETÄOIKEUDENKÄYNTI (OK 2:16)

Kynnys

Hallituksen esityksen mukaan rikos- ja riita-asian suullinen valmistelu voitaisiin toimittaa etäoikeudenkäyntinä, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi (1 mom). Sen sijaan rikos-, riita- ja hakemusasian pääkäsittelyn ja muun suullisen käsittelyn toimittaminen etäoikeudenkäyntinä edellyttäisi soveliaisuuden lisäksi sitä, että siihen on perusteltu syy ottaen huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle (2 mom).

Suomen tuomariliitto katsoo, että etäoikeudenkäynnin järjestämisen ehdotetussa 2 momentissa tarkoitetussa tilanteissa eli pääkäsittelyissä tulisi edellyttää painavaa syytä.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei puolla muutosesitystä. Soveltamiskynnyksen nostaminen ei ole perusteltua eikä tarkoituksenmukaista. Pääkäsittelyn toimittaminen etäoikeudenkäyntinä saattaa olla vahvastikin asianosaisten intressissä esimerkiksi tilanteessa, jossa asian ratkaiseminen ilman sitä syystä tai toisesta viivästyisi merkittävästi. Esimerkiksi hovioikeudessa toimitetaan jo nykyään pääkäsittelyjä, joissa istuntosalissa on läsnä ainoastaan tuomioistuimen ratkaisukokoonpano, eikä kokoonpanon osallistuminen etäyhteydellä sen vuoksi merkitsisi käytännössä kovin suurta muutosta tähän verrattuna.

Soveltamisala

Sisäministeriö toteaa, että etäoikeudenkäynnin avulla voidaan edistää asianosaisten ja todistajien turvallisuutta ja vähentää vaikutusyrityksiä erityisesti jengirikosoikeudenkäynneissä. Kynnystä ei tulisi nostaa liian korkealle erityisesti asianosaisten turvallisuuteen liittyvissä rikosasioissa ja näihin liittyvissä oikeudenkäynneissä. Istunnon turvallisuuden lisäksi painoarvoa tulisikin antaa myös asianomistajan ja todistajan turvallisuudelle. Nämä tapaukset voisivat liittyä esimerkiksi nuorisoon kohdistuneisiin rikoksiin, katujengirikoksiin tai perheväkivaltaan.

Itä-Uudenmaan poliisilaitos tuo esiin, että varsinkin rikosasioissa oikeudenkäynti istuntosalissa luo koko oikeusjärjestelmälle uskottavuutta. Etäoikeudenkäynnin toimittamista rikosasiassa olisi siten huolellisesti arvioitava.

Eduskunnan oikeusasiamies katsoo, etteivät etäyhteydet välttämättä sovellu kovin hyvin riita-asioiden valmisteluun, koska niissä neuvotellaan sovinnosta, mille otollisimmat puitteet tarjoaa valmisteluistunto oikeustalossa.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö jakaa sisäministeriön käsityksen. Kun esityksessä viitataan istunnon turvallisuuteen, sillä tarkoitetaan myös siihen osallistujien kuten asianomistajan ja todistajan turvallisuutta. Etäoikeudenkäyntiä harkittaessa merkitystä on kuitenkin annettava myös muille seikoille. Asianosaisten turvallisuus voidaan etäoikeudenkäynnin sijasta turvata yksittäisessä tapauksessa myös esimerkiksi velvoittamalla vastaaja osallistumaan etäyhteyden välityksellä.

Oikeusministeriö on samaa mieltä kuin Itä-Uudenmaan poliisilaitos.

Eduskunnan oikeusasiamiehen huomautusta oikeusministeriö ei pidä perusteltuna seuraavilla perusteilla.

Hallituksen esityksessä lähdetään siitä, että sovintoneuvottelu voidaan ja voi olla myös hedelmällistä käydä etäoikeudenkäyntinä. Valmistelun aikana eri tuomioistuimista on esitetty erilaisia käsityksiä siitä, onko sovinnon saavuttaminen etäyhteyden välityksellä helpompaa vai vaikeampaa kuin istuntosalista käsin. Tutkittua tietoa asiasta ei ilmeisesti ole. Vaikuttaa ilmeiseltä, että jotkut tuomarit kokevat luontevaksi ja hedelmälliseksi käydä sovintoneuvotteluja etäyhteyden välityksellä. Yhtä ilmeistä on sekin, että toisten tuomareiden mielestä menettely ei ole toimiva. Oikeusministeriön käsityksen mukaan molempia näkemyksiä on syytä kunnioittaa. Tästä on siten järkevää tehdä se johtopäätös, että sovintoneuvottelu, joko osana riita-asian valmistelua tai itsenäisenä tilaisuutena, voidaan mutta ei ole pakko toimittaa etäyhteyden välityksellä. Näin hallitus myös esittää säädettävän.

Järjestämisestä päättäminen

Professori Mikko Vuorenpää katsoo, että laissa olisi säädettävä siitä, pitääkö tuomioistuimen tehdä ratkaisu etäoikeudenkäynnin järjestämisestä yksimielisesti ja ellei näin olisi, miten toimitaan, jos äänet menisivät tasan.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei pidä ehdotusta perusteltuna.

Äänestämisestä säädetään oikeudenkäymiskaaren 23 luvussa. Sen 1 §:n 1 momentin mukaan jos tuomioistuimen jäsenet eivät pääse neuvottelussa ratkaisusta yksimielisyyteen, tuomioistuimessa on suoritettava äänestys. Sanottu säännös soveltuu yleissäännöksenä etäoikeudenkäynnin järjestämiseen.

Saman luvun 6 §:n mukaan äänestyksessä voittaa mielipide, jota jäsenten enemmistö on kannattanut. Äänten mennessä tasan voittaa mielipide, jota puheenjohtaja on kannattanut.

Kuten myös Pohjanmaan käräjäoikeus toteaa, mainittua sääntöä sovellettaisiin päätettäessä etäoikeudenkäynnin järjestämisestä, koska se on oikeudenkäyntiä koskeva kysymys (ks. Juha Lappalainen ja Tuomas Hupli, teoksessa Prosessioikeus VI 1. Tuomio-opit – Tuomion käsite, sisältö ja antamismenettely – Tuomion antamismenettely – Neuvottelu ja mahdollinen äänestys – Äänestysmenettely – Säännökset). Seikasta ei sen vuoksi tarvitse säätää erikseen.

Asianosaisen kuuleminen

Suomen Asianajajaliitto katsoo, että tuomioistuin olisi lailla velvoitettava kuulemaan asianosaisia ennen etäoikeudenkäynnistä päättämistä.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei puolla muutosesitystä.

Esityksen lähtökohta on se, että asianosaisella on lähtökohtaisesti oikeus tulla fyysisesti paikalle istuntosaliin. Tästä seuraa suoraan se, että elleivät pakollisen etäosallistumisen määräyksen edellytykset täyty, etäoikeudenkäynti edellyttää sitä, että asianosainen siihen suostuu. Nämä seikat on tuotu esiin esityksen sivulla 36: ”Sanotusta seuraisi, että edellytyksenä

olisi pykälässä säädetyn lisäksi se, että suullisen todistelun vastaanottamisen etäyhteydellä ja asianosaisen etäosallistumisen edellytykset täyttyisivät. Siitä seuraisi sekin, että asianosaisen suostumus olisi edellytys etäoikeudenkäynnille tilanteissa, joissa pakollisen etäosallistumisen edellytykset (ROL 8:13.5 ja OK 12:8.5) eivät täyty.” Näin ollen sitä, että tuomioistuin tyypillisesti kuulee asianosaisia, on ilman erillistä säännöstäkin pidettävä selvänä.

Poikkeuksen muodostavat pakkokeinoasiat. Etäoikeudenkäynti vangitsemisasiassa ei edellyttäisi asianosaisen suostumusta (s. 48). Tuomioistuimella on nykyäänkin täysi harkintavalta sen suhteen, osallistuuko asianosainen etäyhteydellä. Velvollisuus kuulla pakkokeinoasiassa asianosaista ennen etäyhteyden käyttämisestä päättämistä merkitsi käytännössä mittavaa muutosta ja olisi varsin työläs toteuttaa ottaen huomioon se, että pakkokeinoasioissa etäoikeudenkäynnistä on tarkoitettu muodostuvan sujuva ja yleinen käytäntö.

Etäoikeudenkäynti pakkokeinoasioissa

Hallituksen esityksessä ehdotetaan pakkokeinolakia muutettavan mm. siten, että pakkokeinolain 3 luvun 1 §:n 2 momentissa todettaisiin asian käsittelyssä sovellettavan, mitä mm. oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 16 §:n 1 momentissa säädetään. Tämä merkitsee sitä, että pakkokeinoasiassa etäoikeudenkäynti voitaisiin toimittaa aina kun tuomioistuin sen soveliaaksi harkitsee. Esityksessä todetaan (s. 48) nykytilaa vastaten, että etäoikeudenkäynti vangitsemisasiassa ei edellyttäisi asianosaisen suostumusta.

Itä-Uudenmaan poliisilaitos toteaa, että videoneuvottelun käyttäminen vangitsemisistunnoissa ja pakkokeinolain 10 luvun 43 §:n 2 momentin mukaista salaista pakkokeinoa koskevan vaatimuksen käsittelyssä on osoittautunut hyväksi käytännöksi. Vastaajan kuljettaminen oikeuteen vaatisi vähintään kahden työntekijän työpanoksen.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö jakaa Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen käsityksen. Oikeustilaa ei ole tarkoitus pakkokeinoasioissa muuttaa poliisilaitoksen lausunnoissa tarkoitetuilta osin. Kuten todettu, vangitsemisasiassa etäoikeudenkäynti voitaisiin jatkossa toimittaa ilman erillistä kynnystä ja epäillyn tahdosta riippumatta. Koska pakkokeinolain 10 luvun 43 §:n 1 momentin mukaan salaista pakkokeinoa koskevan lupa-asian käsittelemisessä ja ratkaisemisessa noudatetaan soveltuvin osin, mitä 3 luvun 1, 3, 8 ja 10 §:ssä säädetään vangitsemisasian käsittelystä, salaisen pakkokeinon käsittelyssä voitaisiin menetellä samoin. Esitys ei toisin sanottuna muuttaisi asianosaisen osallistumisoikeutta pakkokeinoasioissa millään tavoin, mutta se ratkaisisi sen nykytilassa epäselvänä pidetyn kysymyksen, voiko myös tuomioistuin osallistua pakkokeinoasian istuntokäsittelyyn etäyhteyden välityksellä.

Etäoikeudenkäynti osana pidempää oikeudenkäyntiä

Työelämäprofessori, asianajaja Markku Fredman katsoo, että lain olisi laajoissa oikeudenkäynneissä selkeästi mahdollistettava se, että jokin osa pääkäsittelystä, esimerkiksi asianosaisten loppupuheenvuorot annetaan etäoikeudenkäyntinä, eli kaikki osallistuvat tuohon istuntoon videoneuvotteluna sen jälkeen kun todistelu on aiempina istuntopäivinä otettu vastaan perinteisesti istuntosalissa läsnäollen.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö pitää ehdotettua soveltamistilannetta lähtökohtaisesti järkevänä ja mahdollisena mutta ei katso sen edellyttävän lakiehdotuksen säännöstekstin muuttamista. Oikeusministeriö ei näe estettä sille, että lakivaliokunta toteaisi mietinnössään menettelyn soveltuvan tällaiseen tilanteeseen.

Menettelyvirheen korjaaminen

Pohjanmaan käräjäoikeus katsoo, että etäoikeudenkäyntiä koskevan menettelyvirheen eli etäoikeudenkäynnin järjestämisen tilanteessa, jossa sen

edellytykset eivät täyttyneet, tulisi olla muutoksenhaussa oikaistavissa toimittamalla hovioikeudessa vähintään pienimuotoinen pääkäsittely eli samalla tavalla kuin jäsenen etäosallistumista koskeva menettelyvirhe (perustelujen s. 35)

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö jakaa Pohjanmaan käräjäoikeuden käsityksen. Oikeusministeriön käsityksen mukaan tämä on selvää ilman erillistä mainintaakin, mutta syytä ei ole vastustaa sitä, jos lakivaliokunta katsoo tarpeelliseksi asiasta mietinnössään mainita. Oikeusministeriö kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että kysymys on ainoastaan pääsäännöstä, kuten esityksessä on tapaukseen Toivanen v. Suomi, 9.11.2023 viitaten todettu sanalla ”useimmiten” (s. 35 ja 48). Saattaa olla tapauksia, joissa asianosaisen fyysinen läsnäolo muutoksenhakuasteen toimittamassa suullisessa käsittelyssä ei riittävällä tavalla korjaa tapahtunutta menettelyvirhettä. Analogista tukea tällaiselle argumentille voidaan saada ratkaisusta Malhous v. Tsekki, 12.7.2001, 62. Vielä oikeusministeriö huomauttaa, että palauttamista koskeva oikeuskäytäntö on pitkälti oikeuskäytännön varassa, eikä tämänkaltaisesta kysymyksestä voida senkään vuoksi säätää erikseen. Kategorisen oikeusohjeen antamista on siksi syytä välttää.

Jatkuva kuvayhteys

Eduskunnan oikeusasiamies kiinnittää huomiota siihen, että tuomareiden, varsinkin puheenjohtajan pitäisi pääkäsittelyssä nähdä kaikkien asianosaisten ja avustajien kasvot ja kaikki se, mitä istunnossa tapahtuu. Toimivan keskeytymättömän kuvayhteyden kaikkien asiaan osallisten kesken tulisi lisäksi ulottua kaikkiin läsnäolijoihin niin, että esimerkiksi lautamiesten valveilla pysymistä voidaan tarkkailla. Lisäksi hän pitää puutteena sitä, ettei hallituksen esityksessä ole käsitelty etäistunnon kulkuun liittyviä teknisiä kysymyksiä kuten sitä, tuleeko kaikkien istuntoon osallistuvien kameran ja mikrofonin olla päällä kaiken aikaa.

Oikeusministeriön vastaus:

Hallituksen esityksessä etäyhteys määritellään tekniseksi tiedonvälitystavaksi, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään (OK 2:15.2). Etäyhteys täyttää siten jo määritelmällisesti ne eduskunnan oikeusasiamiehen esittämät edellytykset, joita oikeusministeriön käsityksen voidaan pitää perusteltuina – jotta henkilön voisi sanoa osallistuvan näin määritellyllä etäyhteydellä, häneen tulee olla jatkuva kuvayhteys. Se, miten asiassa tarkemmin menetellään, ei ole lainsäädännöllä ratkaistava asia. Menettelyn suhteen ei kuitenkaan tarvitse olla siinä määrin dogmaattinen, että esimerkiksi avustaja ja päämies eivät istuessaan vierekkäin voisi olla samassa kamerassa, kuten nykytilassa tyypillisesti tapahtuu, huolimatta siitä, mikä tarkkaan ottaen on kuvarajaus.

Vielä oikeusministeriö tuo tässä yhteydessä esiin perusteluissa (s. 35) tähdennetyn, että etäyhteydellä olevaan jäseneen tulisi olla kuvayhteys koko ajan.

Oikeusministeriö tunnistaa sen, että muilla eduskunnan oikeusasiamiehen tässä yhteydessä esiin nostamilla seikoilla on käytännön merkitystä etäyhteyksien käytön ja mahdollisesti myös menettelyn sujuvuuden kannalta. Seikat ovat kuitenkin laatunsa puolesta selkeästi prosessinjohtoon kuuluvia, eikä niiden käsittelylle hallituksen esityksessä tai lakivaliokunnan mietinnössä ole oikeusministeriön näkemyksen mukaan perustetta. Selvää lisäksi lienee, että menettelytapojen tulee olla joustavia ajatellen erilaisia soveltamistilanteita ja erilaisia asianosaisia. Esimerkin vuoksi voidaan ajatella, että yleensä riita-asian valmistelussa lienee tarpeetonta ja epätarkoituksenmukaistakin edellyttää asiamiesten mikrofonien mykistämistä, kun taas rikosasian pääkäsittelyssä välihuutoja esittävän rikosasian vastaajan mikrofonin mykistäminen saattaa olla varsin käypä tapa johtaa prosessia. Tällaisiin seikkoihin lakivaliokunnan ei kuitenkaan oikeusministeriön käsityksen mukaan tule mietinnössään kiinnittää huomiota.

III ETÄOIKEUDENKÄYNNIN JULKISUUS (OK 2:17)

Hallituksen esityksessä on ehdotettu säädettävän, että tuomioistuimen velvollisuutena olisi taata etäoikeudenkäynnin julkisuuden toteutuminen. Esitys on tekniikkaneutraali, mutta perusteluissa on otaksuttu, että käytännössä julkisuus toteutettaisiin erillisten sivusalien avulla. Vielä perusteluissa on pidetty mahdollisena sitä, että julkisuus jossakin asiassa toteutettaisiin jakamalla etäosallistumisen mahdollistava linkki yleisölle, jos tietoturvasyyt eivät muuta vaadi ja jos se sopii asianosaisille ja mahdollisille kuultaville (s. 39). Tapa taata julkisuuden toteuttaminen on jätetty lainkäyttäjän ratkaistavaksi.

Oikeudenkäynnin seuraamiseen liittyvät kysymykset

Etäoikeudenkäynnin seuraaminen linkin välityksellä

Pohjanmaan käräjäoikeus kritisoi ehdotusta etäosallistumislinkin jakamisesta mahdolliselle yleisölle. Esitetty menettelytapa voisi käytännössä johtaa siihen, että tuomioistuin joutuisi varmistamaan suostumukset etukäteen asianosaisilta ja kuultavilta, jos – ja mahdollisesti kun – etäosallistumislinkin toimittamismahdollisuudesta tulisi tiedottaa yleisölle jo etukäteen.

Suomen Asianajajaliitto ei katso etäosallistumislinkkien lähettämisen asianosaisille muodostavan erityistä oikeusturvariskiä, mutta tällaisen muodostaisi linkkien jakaminen yleisölle.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei pidä esityksen muuttamista aiheellisena.

Ehdotettu menettelytapa – linkin jakaminen – koskisi tilannetta, jossa yleisö seuraa etäoikeudenkäyntiä muualta kuin tuomioistuimen tiloista. Tällöin tallentamiskiellon valvominen ei käytännössä olisi mahdollista. Julkisuus voitaisiin tällaisessa tilanteessa ja esityksessä todetuissa rajoissa toteuttaa jakamalla etäosallistumislinkki, joka mahdollistaisi sen, että yleisö seuraa etäoikeudenkäyntiä omalta laitteeltaan vapaasti valitsemistaan tiloista.

Oikeusministeriö tuo ensinnäkin esiin sen, että sivusalikäytännön on otaksuttavaa muodostavan jatkossa tavanomaisen tavan etäoikeudenkäynnin julkisuuden toteuttamiseksi. Nyt käsiteltävän ehdotetun menettelytavan, joka olisi oletettavasti harvinaisempi, on tarkoitettu helpottavan mahdollisuutta järjestää etäoikeudenkäynti. Se voisi olla käypä menettely esimerkiksi tilanteessa, jossa kiinnostunutta yleisöä ilmoittautuisi tuomioistuimen henkilökunnalle kesken valmisteluistunnon. Tällöin voisi olla yksinkertaisinta tiedustella asianosaisilta, sopiiko heille, että etäosallistumislinkki jaetaan yleisölle. Suostumuksen pyytäminen olisi tarpeellinen suojatoimi, jota edellyttävät tietosuojalainsäädännön velvoitteet. Oikeusministeriö tähdentää, ettei suostumusta olisi tarpeen pyytää, jos yleisö seuraisi etäoikeudenkäyntiä sivusalista. Sitä ei tässä tilanteessa tai pääsääntöisesti muutoinkaan tarvitsisi tiedustella etukäteen. Tältä osin näyttää siltä, että Pohjanmaan käräjäoikeuden lausunto perustuu väärinymmärrykseen.

Täysin selvää on, ettei linkin jakaminen – mikä käytännössä vertautuisi oikeudenkäynnin suoratoistoon – olisi sovelias asioissa, jotka ovat jollakin tavoin erityisen herkkiä yksityisyyden kannalta tai joissa olisi syitä epäillä sitä, että oikeudenkäynti tallennetaan. Tällaiset oikeudenkäynnit muodostavat pienen vähemmistön kaikkien oikeudenkäyntien joukosta, ja etäoikeudenkäynneistä lähtökohtaisesti vielä pienempi osa olisi sijoitettava tähän kategoriaan. Näistä syistä hallituksen esityksen muuttamiseen ei ole aihetta.

Suljettujen käsittelyjen julkisuus

Suomen Asianajajaliiton näkemyksen mukaan olisi syytä säännökseen nimenomaisesti kirjaamalla täsmentää, että etäoikeudenkäynnin julkisuuden toteuttamisen takaaminen ei koske suljettuja käsittelyjä.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei puolla muutosesitystä tarpeettomana.

Perussäännös käsittelyjulkisuudesta olisi edelleen oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 14 §:n 2 momentti, jonka

mukaan jokaisella on oikeus olla läsnä asian julkisessa käsittelyssä tai seurata sitä videoyhteydellä, jollei tässä tai muussa laissa toisin säädetä (momentti on tässä esityksessä muutetussa muodossaan). Ehdotetussa pykälässä (OK 2:17) on jo sana ”seurata *julkista* suullista käsittelyä”, joten asian tarkempi selvittäminen ei ole tarpeellista. Varmemmaksi vakuudeksi seikka on vielä tuotu esiin hallituksen esityksen perusteluissa, joissa on todettu (s. 38), että suljetuin ovin kokonaan tai osaksi toimitetut käsittelyt ovat poikkeus ehdotetun pykälän soveltamisessa.

Yleisön ilmoittautuminen etukäteen

Suomen tuomariliitto esittää yhtenä mahdollisuutena käsittelyjulkisuuden toteuttamisen helpottamiseksi sitä, että etäoikeudenkäyntiin saapuvan mahdollisen yleisön tulisi ilmoittautua etukäteen saapuvaksi, jolloin kulloinenkin tarve sivusalin käyttöön ja valvontaan voitaisiin ennakoida.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei puolla esitettyä muutosta.

Tuomariliiton esitys kaventaisi käytännössä merkittävästi julkisuuden toteutumista ja sen mukaisesti säätäminen edellyttäisi sitä, että asiassa pyydetään perustuslakivaliokunnan lausuntoa. Joka tapauksessa esitys vaatisi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (YtJulkL) muuttamista. YtJulkL 14 §:n 3 momentin mukaan näet tuomioistuimen on ilmoitettava suullisesta käsittelystä istuntopaikalla viimeistään istunnon alkaessa juttuluettelolla. Tyypillisesti juttuluettelot pannaan esille aamuisin. On vaikea nähdä, kuinka yleisö voisi ilmoittautua etukäteen sellaiseen istuntoon, josta tuomioistuin ei ole vielä ilmoittanut. Tällainen menettelytapa johtaisi siihen, että etäoikeudenkäynnin julkisuus jäisi teoreettiseksi ja illusoriseksi, mikä ei täytä perustuslain vaatimuksia.

Vaikka YtJulkL 14 §:n 3 momenttia muutettaisiin siten, että juttuluettelot velvoitetaan asettamaan esille esimerkiksi käsittelyä edeltävänä päivänä, tästä huolimatta etäoikeudenkäynnin julkisuus todellisuudessa kaventuisi,

jos yleisön olisi ilmoittauduttava etukäteen. Julkisuuden toteutuminen käytännössä nimittäin edellyttäisi sitä, että yleisö kävisi tutustumassa tuomioistuimen juttuluetteloihin esimerkiksi tuomioistuinta edeltävänä päivänä. Kuitenkin merkillepantava osa yleisöstä saapuu tuomioistuimen tiloihin tarkoituksena seurata jotakin täsmentymätöntä oikeudenkäyntiä tietämättä lainkaan ennalta, mitä juttuja sinä päivänä käsitellään. Hallituksen esityksen muuttamiseen ei ole aihetta.

Kuulemistilaisuuden julkisuus

Työelämäprofessori Markku Fredman katsoo, että lakiin tulisi kirjata, onko yleisöllä pääsy tilaan, jossa oikeudenkäynnissä kuultava antaa kertomuksensa etäyhteydellä. Lisäksi tulisi säätää siitä, kuka päättää yleisön läsnäolosta.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei pidä kysymyksestä säätämistä tarpeellisena. Nykysääntelyn perusteella kuulemistilaisuus ei ole julkinen siinä merkityksessä, että jokaisella olisi oikeus olla siinä läsnä. Tällainen tilanne ei näet kuulu YtJulkL 14 §:n soveltamisalaan, koska videolla tapahtuva kuulemistilaisuus – kuulemisen konkreettisesti järjestävän viranomaisen järjestämänä – ei ole lain 3 §:n 1 momentin 2 kohdan määritelmän mukainen suullinen käsittely. Sen sijaan se on julkinen osana sitä suullista käsittelyä, jossa kuuleminen otetaan vastaan. Yleisö voi seurata julkista kuulemista kuten muutoinkin sitä oikeudenkäyntiä, johon kuuleminen liittyy.

Oikeudenkäynnin tallentamiseen liittyvät kysymykset

Mahdollisuus tallentamiseen

Työelämäprofessori Markku Fredman katsoo, että lakimuutoksen ei tulisi kaventaa tuomioistuimen mahdollisuutta sallia istunnon kuvaaminen. Näin saattaa käytännössä käydä, jos turvatarkastuksissa otetaan istuntoa sivusaleista seuraavilta pois tallentamiseen sopivat välineet.

Oikeusministeriön vastaus:

YtJulkL 21 §:n 1 momentin mukaan muu kuin tuomioistuin saa julkisessa suullisessa käsittelyssä valokuvata, nauhoittaa ja muulla tavoin tallentaa sekä siirtää teknisin menetelmin kuvaa ja ääntä vain puheenjohtajan luvalla ja hänen antamiensa ohjeiden mukaisesti. Sanottu merkitsee sitä, että tallentaminen edellyttää aina puheenjohtajan lupaa.

Turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain 2 §:n 2 momentin mukaan turvatarkastuksessa voidaan tarkastaa tuomioistuimen tiloihin saapuvat ja siellä olevat henkilöt sekä heillä mukanaan olevat tavarat. Tuomioistuin tai puheenjohtaja päättää, missä laajuudessa turvatarkastus järjestetään.

Tuomioistuimen puheenjohtaja päättää toisin sanottuna sekä siitä, onko henkilöllä lupa tallentaa oikeudenkäyntiä, että siitä, otetaanko häneltä turvatarkastuksessa pois tallentamiseen sopivat välineet. Näin ollen lakimuutokset eivät kavenna tosiasiallista mahdollisuutta istunnon tallentamiseen. Sinänsä oikeusministeriö tuo vielä esiin, että näitä niin sanottuja kuvauslupia pyydetään käytännössä kerrassaan harvoin, ja tyypillisesti lähinnä YtJulkL 21 §:n 2 momentin tarkoittamissa tilanteissa eli ennen istunnon alkua.

Johtopäätöksenään oikeusministeriö toteaa jakavansa työelämäprofessori Fredmanin käsityksen mutta katsovansa kysymyksen täsmentämisen enemmälti perusteluissa tai valiokunnan mietinnössä tarpeettomaksi.

<u>Tallentamiskiellosta informoiminen</u>

Tuomioistuinvirasto katsoo, että tuomioistuimelle olisi asetettava lakisääteinen velvollisuus etäoikeudenkäynnin yhteydessä informoida siitä, että osallistujat eivät saa tallentaa oikeudenkäyntiä ilman erillistä lupaa sekä antaa tieto siitä, että kiellon rikkomisesta voi seurata järjestyssakko.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei pidä esitystä perusteltuna.

Ensiksikin edellä todetuin tavoin tallentamiskielto sisältyy lakiin. Yleisesti oikeusjärjestyksessä lähdetään siitä, että on jokaisen velvollisuus tuntea lain kiellot ja käskyt. Toiseksi tallentamiskiellosta informoiminen lienee useissa tilanteissa varsin epätarkoituksenmukaista, minkä vuoksi kategorisen velvollisuuden asettaminen lailla ei ole viisasta.

Toinen asia on se, että asianmukaiseen prosessinjohtoon ja järjestyksenpitoon saattaa kuulua tallentamiskiellosta informoiminen ainakin silloin, kun tuomioistuimelle herää perusteltu epäily siitä, että joku yleisöstä tai asianosaisista muutoin tallentaisi käsittelyä. Tällaisesta seikasta ei kuitenkaan kuulu säätää laissa.

Tallentamisen estäminen ja etäoikeudenkäynnin valvominen

Suomen tuomariliiton mukaan käytettävissä oleva tekniikka ei mahdollista käsittelyjulkisuuden toteuttamista ja samalla järjestyksen ylläpitämistä ja esimerkiksi luvattoman tallentamisen estämistä muuten kuin käyttämällä ns. sivusalia. Tämä ja käytössä olevan tekniikan epäluotettavuus voivat johtaa siihen, että mahdollisuus etäoikeudenkäyntiin jää tosiasiassa käyttämättä.

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että oikeudenkäyntien tallentamista koskevaa kieltoa ei voida valvoa, jos etäyhteydet muualta kuin viranomaisen valvomista tiloista yleistyvät.

Poliisihallituksen näkemyksen mukaan tuomioistuinten vastuulla tulee olla oikeudenkäynnin järjestäminen kokonaisuudessaan, ja näin ollen myös seuraamistilaisuudet tulisi järjestää tuomioistuinten omissa tiloissa. Tuomioistuimilla on myös seuraamistilaisuuksien järjestämiseen soveltuvat tilat, laitteet ja turvatarkastukset, joilla pystytään turvaamaan oikeudenkäyntien tietoturvallisuutta eli esimerkiksi sitä, ettei oikeudenkäyntejä kuvata. Poliisiyksiköiden ei ole mahdollista sitoa resurssejaan oikeudenkäyntien seuraamistilaisuuksien järjestämiseen. Lisäksi Poliisihallitus huomioi, ettei turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettu laki luo toimivaltuuksia

muiden viranomaisten kuin tuomioistuinten turvatarkastuksiin. Myös yleisön keskinäiset turvallisuusriskit on syytä huomioida julkisuutta toteutettaessa. Poliisihallitus pitää tärkeänä, että tuomioistuimilla olisi valtakunnallisesti yhtenäiset käytännöt tilaisuuksien järjestämisestä.

Itä-Uudenmaan poliisilaitos toteaa, että tuomioistuimien tulisi lähtökohtaisesti huolehtia itsenäisesti oikeudenkäyntien seuraamismahdollisuuksista.

Eduskunnan oikeusasiamies pitää epäselvänä, minkä muun viranomaisen kuin tuomioistuimen luona etäosallistuminen istuntoon ylipäätänsä voisi tapahtua. Jos esimerkiksi poliisin oletetaan järjestävän etäyhteyksiä tuomioistuimiin, tähän tarvittaisiin säännöksiä.

Professori Olli Mäenpää toteaa, että vaikka tietosuoja- ja salassapitosääntelyä voitaneen pitää riittävänä, sen noudattamisen valvonnassa on havaittu käytännön haasteita (KKO 2023:51, tuomiosta on vireillä valitus Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa). Aiheellista olisi tukea etäyhteyksien käytön edellytysten yhdenmukaistamisessa niin, että tietosuojan ja tietoturvallisuuden vaatimukset otetaan asianmukaisesti huomioon järjestää tuomioistuinorganisaation sisäinen ohjaus ja valvonta tuomioistuinten riippumattomuuden puitteessa.

Oikeusministeriön vastaus:

On totta, että luvattoman tallentamisen estämisen valvominen on käytännössä mahdollista nykytekniikalla vain sivusalia käyttäen. Esitys on tekniikkaneutraali ja mahdollistaa tekniikan kehittymisen ottamisen huomioon. Selvää on sekin, että etäyhteyksien käyttämistilanteet poikkeavat toisistaan merkittävästi. On tilanteita, joissa riskiä tallentamisesta ei voida pitää kovin korkeana joko sen vuoksi, että todennäköisyys tallentamiselle on pieni tai sitten sen vuoksi, että mahdollisesta tallentamisesta aiheutuvat haitalliset seuraamukset ovat vähäiset. Näin on esimerkiksi tavanomaisessa riita-asian valmistelussa, jossa ei ole läsnä asianosaisia. Tämänkaltaisen käsittelyn tallentaminen lienee varsin epätodennäköistä ja mahdollisen tallentamisen aiheuttama vahinko rajallista. Tällaisia tilanteita silmällä

pitäen ei ehdoteta säädettäväksi, että julkisuus voitaisiin toteuttaa vain sivusalia hyödyntämällä.

Lakiesitys ei muodostaisi poliisille velvollisuutta antaa virka-apua etäoikeudenkäyntien valvomiseksi (ks. poliisilaki 9 luku 1 § 1 momentti). Lakiesitys ei myöskään velvoittaisi poliisia järjestämään kuultaville etäyhteyksiä, joilla henkilöitä voitaisiin kuulla. Toisaalta poliisilla on jo nykytilassa oikeus ottaa kiinni henkilö, jonka tuomioistuin on määrännyt noudettavaksi tuomioistuimeen (poliisilaki 2 luku 3 § 1 momentti). Joissakin tilanteissa saattaisi olla poliisin resurssien kannalta tarkoituksenmukaisempaa, että kiinniotetulle henkilölle järjestetään etäyhteys poliisiasemalla, kuin tuoda henkilö tuomioistuimeen. Velvollisuutta toimia näin ei kuitenkaan asetettaisi. Muullakaan viranomaisella ei olisi velvollisuutta järjestää henkilön etäosallistumista oikeudenkäyntiin tai hänen kuulemistaan etäyhteyksillä, mutta tällainen menettely voisi olla esimerkiksi oikeusaputoimiston edun mukaista, jos kysymys on oikeusaputoimiston päämiehestä.

Professori Mäenpään mainitsemassa asiassa kysymys on siitä, onko tuomioistuin saanut antaa julkiset äänitallenteet niitä pyytävälle henkilölle. Ratkaisu ja sitä koskeva yksilövalitus osoittavat osaltaan, että oikeudenkäynnin julkisuuden ja yksityisyyden suojan sovittaminen yhteen ei ole aina ongelmatonta. Oikeusministeriö pitää myönteisenä ajatusta siitä, että tuomioistuimia tuettaisiin tässä asiassa esimerkiksi Tuomioistuinviraston laatimalla ohjeella.

Johtopäätöksenään oikeusministeriö toteaa, ettei hallituksen esityksen muuttamiseen ole aihetta.

Muita etäoikeudenkäynnin julkisuuteen liittyviä kysymyksiä

Yleisön jäsenten henkilöllisyyden tiedusteleminen

Pohjanmaan käräjäoikeus toteaa olevan mahdollista, että yleisön jäsenen henkilöllisyyden tiedustelemista ei pidettäisi asianmukaisena menettelytapana.

Oikeusministeriön vastaus:

Yleisön vapaa oikeus olla läsnä ja seurata oikeudenkäynnin kulkua tarkoittaa pääsääntöisesti sitä, ettei oikeudenkäynnissä läsnä olevan ole tarpeen selvittää tuomioistuimessa henkilöllisyyttään eikä perustella läsnäoloaan (HE 13/2006 vp s. 50-51).

Oikeudenkäynnin julkisuuden ja yksityisyyden suojan sovittaminen yhteen vaatii välttämättä uudenlaista ajattelua, jos julkisuuden toteuttamisen tavat muuttuvat. Oikeusministeriön näkemyksen mukaan sovelias menettely voisi olla, että tuomioistuin ilmoittaa sähköpostiosoitteen, johon etäoikeudenkäyntiä seuraavien tulee ilmoittautua saadakseen tietoja tavasta, jolla etäoikeudenkäyntiä voi seurata. Tätä ei tulisi pitää kiellettynä henkilöllisyyden tiedustelemisena vaan sallittuna järjestelynä, jonka tarkoitus on julkisuuden toteuttaminen. Oikeusministeriö ei vastusta sitä, jos lakivaliokunta näkee hyväksi todeta menettelyn olevan soveliasta.

Juttulistan paikka

Pohjanmaan käräjäoikeus toteaa, että hovioikeuksien pääkäsittelyjen juttulistat toimitetaan matkakäräjäpaikkakunnille jo nykyäänkin, ja esityksessä ehdotettua menettelyä voidaan tulevaisuudessa pitää oikeudenkäynnin käsittelyjulkisuuden edistämisen kannalta perusteltuna ainakin sellaisissa tilanteissa, joissa kysymys on matkakäräjien asemesta toimitettavista etäoikeudenkäynneistä. Viitattu esityölausuma (s. 49) on kuitenkin ymmärrettävissä myös niin, että käräjäoikeuksien tulisi ilmoittaa kaikista – eikä vain matkakäräjien asemesta toimitettavista ja ao. käräjäoikeuden sivusalissa seurattavista – hovioikeuden etäoikeudenkäynneistä omassa kansliassaan ja istuntopaikassaan. Näin laaja informointivelvollisuus olisi suuri muutos nykytilaan, sillä käräjäoikeudet eivät tiedota ao. käräjäoikeudessa ensiasteena käsiteltyjen asioiden hovioikeudessa toimitettavista pääkäsittelyistä.

Oikeusministeriön vastaus:

Esityölausumaa on tulkittava käräjäoikeuden tekemin tavoin. Tarkoitus ei suinkaan ole, että käräjäoikeudet tiedottaisivat jatkossa kaikista hovioikeuden etäoikeudenkäynneistä. Sen sijaan tarkoitus on, että hovioikeus voisi harkintansa mukaan tiedottaa ns. matkakäräjäpaikkakunnalla sellaisista etäoikeudenkäynneistä, joiden voidaan olettaa siellä kiinnostavan yleisöä. Tätä oikeusministeriö pitää siinä määrin selvänä, ettei esityksen tarkentamiseen ole aihetta.

Käytännön epäyhtenäisyys

Suomen tuomariliitto katsoo, että käsittelyjulkisuuden toteuttamisen keinojen jättäminen yksin kunkin tuomioistuimen harkintaan voi johtaa epäyhtenäisiin käytäntöihin.

Oikeusministeriön vastaus:

Ehdotettu sääntelymalli on joustava. Se mahdollistaa erilaisten tilanteiden ratkaisemisen eri tavoin riippuen osaksi myös asianosaisten kannasta. Kaikkien tilanteiden pakottaminen samaan muottiin vain yhtenäisyyden vaatimuksen vuoksi ei ole perusteltua. Käytännössä on sitä paitsi luultavaa ja ehkä myös toivottavaa, että esimerkiksi Tuomioistuinvirasto ohjeistaa tuomioistuimia julkisuuden toteuttamisen tavoissa.

Säätelyn yksityiskohtaisuus ja täsmällisyys

Tuomioistuinvirasto pitää tärkeänä, että laissa – joko nyt käsiteltävässä ehdotuksessa tai oikeudenkäyntien julkisuutta koskevassa laissa – olisi selkeämmät ja yksityiskohtaisemmat toimintatavat yleisöjulkisuuden osalta etäoikeudenkäyntien osalta.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö toteaa, että esitys on joustava ja tekniikkaneutraali ja mahdollistaa sellaisena erilaisten tilanteiden huomioimisen. Kysymys on käytännöistä ja menettelyohjeista, ei lainsäädännöstä. Myös nykytilassa julkisuutta koskevat normit ovat varsin yleisellä tasolla.

Muutosten vaikutus tosiasialliseen julkisuuteen

Eduskunnan oikeusasiamies huomauttaa, ettei oikeudenkäyntien julkisuudessa ei ole käytännössä kysymys vain siitä, mitä varsinaisessa käsittelyssä tapahtuu vaan kaikesta muustakin, mikä liittyy asian julkiseen käsittelyyn oikeustalossa. Mikäli mediaa kiinnostava asianosainen on etänä, hän saa olla rauhassa, vaikka hän ansaitsisi esimerkiksi korkean yhteiskunnallisen asemansa vuoksi tulla kuvatuksi ja haastatelluksi. Syyttäjien etäosallistuminen tarkoittaisi sitä, etteivät syyttäjät voisi istuntopäivän kuluessa vastata median tiedusteluihin ja selittää käsittelyn kulkua eli hoitaa viranomaistiedottamista. Pääkäsittelyä ei tulisi toimittaa etäyhteyksin niissä harvoissa jutuissa, jotka merkittävästi kiinnostavat mediaa.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö tuo esiin, ettei nyt käsiteltävänä oleva lakiesitys merkitse kovin suurta muutosta asianosaisen etäosallistumismahdollisuuksiin. Jo nykytilassa asianosaisen pyyntöön osallistua etäyhteyden välityksellä on käytännössä suostuttu lähes aina. Merkittävin muutos sekä käytännössä että periaatteen tasolla olisi etäoikeudenkäynti, joka olisi tarkoitettu ensi sijassa valmistelu- ja pakkokeinoistuntoihin, joihin ei tyypillisesti kohdistu median kiinnostusta. Rikosasioissa julkista intressiä voi sinänsä lisätä se, että haastehakemus tulee julkiseksi valmisteluistunnossa, mikä on hallituksen esityksessä kehotettu ottamaan huomioon etäoikeudenkäynnin toimittamista harkittaessa (s. 36).

Aihetta hallituksen esityksen muuttamiseen ei tältäkään osin ole.

IV ASIANOSAISEN ETÄOSALLISTUMINEN

Hallituksen esityksen mukaan suurempia muutostarpeita ei ole sen osalta, milloin asianosaisen on mahdollista osallistua etäyhteydellä oikeudenkäyntiin (s. 12). Esityksessä kuitenkin mahdollistettaisiin asianosaisen etäosallistuminen tunnustamisoikeudenkäyntiin (ROL 8:13.4 muuttaminen).

Lisäksi mahdollistettaisiin asianosaisen velvoittaminen osallistumaan etäyhteydellä (ROL 8:13.5, OK 12:8.5).

Yleisesti esityksestä

Tuomioistuinvirasto katsoo, että esitys on liian varovainen. Nyt olisi ollut mahdollista päivittää prosessilainsäädäntö selvästi modernimmaksi ja suoraviivaisemmaksi säätämällä fyysinen ja digitaalinen läsnäolo tasavertaisiksi osallistumismuodoiksi ja muotoilemalla säännökset asianosaisen omaa tahtoa korostaviksi siten, että asianosaisilla olisi lähtökohtaisesti itse oikeus disponoida omasta osallistumistavastaan, erityisesti riita-asioissa.

Oikeusministeriön vastaus:

Kuten esityksessä on todettu (s.12), oikeudenkäynnissä noudatettava menettely kuuluu tarkimmin säänneltyihin viranomaisprosesseihin, ja menettelyllä ja siitä saatavalla kokemuksella on itsenäistä merkitystä myös yhteiskunnallisesti arvioituna. Menettelyn muuttamisessa on siksi perusteltua edetä vakaasti ja varovaisesti. Erityisen tärkeää on, että etäyhteyksien käyttäminen on viime kädessä tuomioistuimen harkinnassa. Näin on muun muassa siksi, että tuomioistuimen velvollisuutena on sen varmistaminen, että oikeudenkäynti on oikeudenmukainen.

Vastapuolen kuuleminen asianosaisen etäosallistumisesta

Suomen asianajajaliitto ehdottaa lakiesityksen muuttamista (OK 12:8.1 ja ROL 8:13.1) siten, että asianosaisia tulisi kuulla asianosaisen osallistumisesta videoyhteyden välityksellä.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei puolla muutosesitystä. Sääntelyn ehdotettu systematiikka huomioon ottaen muutos tarkoittaisi sitä, että vastapuolta olisi aina kuultava asianosaisen pyynnöstä saada osallistua etäyhteydellä. Tämä ei olisi perusteltua eikä sujuvaa. Osallistuminen hyvälaatuisella videoyhteydellä voidaan rinnastaa fyysiseen läsnäoloon.

Osallistumisessa käytettävä järjestelmä

Työelämäprofessori, asianajaja Markku Fredman katsoo, että lailla olisi turvattava tuomioistuinten käyttämän etäyhteysteknologian yhteensopivuus asianajotoimistojen käyttämien kaupallisten videoneuvotteluyhteyksien kanssa. Näin turvattaisiin etäosallistuminen asianajotoimistojen käyttämillä laitteilla ja saavutettaisiin merkittävät säästöt asianosaisten kannettavaksi tuleviin oikeudenkäyntikuluihin.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö jakaa työelämäprofessori Fredmanin huolen ja toteaa, että etäyhteyden käyttämisen olisi oltava mahdollisimman vaivatonta asiamiehille, jotta esimerkiksi riita-asian valmisteluistuntoja voidaan toimittaa etäoikeudenkäynteinä ja saavuttaa esityksen tavoitteet. Laki on kuitenkin teknologianeutraali. Tuomioistuimet eivät nykytilassa voi käyttää sellaisia kaupallisia palveluja, joiden tietoturvallisuudesta ei voida varmistua. Kysymystä ei ole soveliasta ratkaista lainsäädännössä vaan se kuuluu ennemmin Tuomioistuinvirastolle. Esityksen muuttamiseen ei ole aihetta.

Asianosaisen teknisten valmiuksien ottaminen huomioon

Professori Olli Mäenpää katsoo, että oikeudenmukainen oikeudenkäynti vaatii tietyissä tilanteissa huomioimaan asianosaisten teknis-taloudelliset resurssit ja tiedollis-taidolliset kyvykkyydet, jotka voivat käytännössä vaikuttaa osapuolten edellytyksiin osallistua oikeudenkäyntiin. Näillä voidaan arvioida olevan erityisen keskeinen merkitys tilanteissa, joissa asianosainen velvoitetaan osallistumaan oikeudenkäyntiin etäyhteydellä.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö jakaa professori Mäenpään käsityksen. Ylipäätään varsin poikkeuksellinen lienee sellainen soveltamistilanne, jossa asianosainen määrätään vasten tahtoaan osallistumaan etäyhteydellä muualta kuin viranomaisen luota. Selvää on, ettei tällaista määräystä voida antaa, ellei

asianosaisella ole tosiallisia mahdollisuuksia etäosallistumiseen omin avuin. Tällaisessa tilanteessa asianosainen tulisi määrätä osallistumaan viranomaisen luota. Aihetta esityksen muuttamiseen ei ole.

Osallistuminen etäyhteydellä tunnustamisoikeudenkäyntiin

Suomen Asianajajaliitto katsoo, että etäyhteyden käyttö soveltuu hyvin tunnustamisoikeudenkäynteihin, paitsi silloin, jos vastaajalla ei poikkeuksellisesti ole avustajaa.

Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan tuomioistuimen mahdollisuudet varmistua tunnustamisoikeudenkäynnin edellytyksistä eivät yleensä ole yhtä hyvät etäyhteyksillä.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei puolla muutosesityksiä.

Tuomioistuimen on tunnustamisoikeudenkäynnissä kontrolloitava erityisesti vastaajan suostumuksen pätevyys ja vapaaehtoisuus (s. 45). Kuten Asianajajaliiton lausumasta käy ilmi, vastaajalla on pääsääntöisesti avustaja tunnustamisoikeudenkäynnissä (ROL 5b:2.2). 18 vuotta täyttäneellä vastaajalla ei tarvitse olla avustajaa, jos hän nimenomaisesti haluaa itse huolehtia puolustuksestaan ja jos hän kykene puolustamaan itseään (ROL 1:10a:2). Se, onko vastaajalla avustajaa vai ei, voidaan ottaa huomioon arvioitaessa vastaajan etäosallistumisen soveliaisuutta. Avustajan käyttäminen on näet käytännössä hyvä suojakeino varmistamaan sitä, että tunnustamisoikeudenkäynnin edellytykset ovat käsillä.

Oikeusministeriö toistaa tässä yhteydessä sen, että hyvälaatuisen, reaaliaikaisen videoyhteyden välityksellä voidaan ottaa vastaan todistelua, jonka merkitys esimerkiksi syyksilukemisessa tehtävässä ratkaisussa voi olla aivan keskeinen. Vastaaja voi esimerkiksi tunnustaa rikoksen videon välityksellä muutoinkin kuin tunnustamisoikeudenkäynnissä. Lisäksi hovioikeudessa otetaan jatkossa vastaan käräjäoikeudessa esitetty suullinen todistelu videotallenteelta. Nämä seikat huomioon ottaen ei ole aihetta

epäillä sitä, voiko tuomioistuin yleensä varmistua tunnustamisoikeudenkäynnissä kontrolloitavista seikoista videon välityksellä. Vielä oikeusministeriö tuo esiin sen perusteluissa mainitun seikan, että vastaajan osallistuminen etäyhteyksien välityksellä ei oikeusturvasyistä olisi soveliasta, jos olisi aihetta esimerkiksi vastaajan iän tai terveydentilan perusteella epäillä sitä, ymmärtääkö vastaaja asian ja antamansa tunnustuksen merkityksen tai jos tuomioistuin epäilee, että vastaajaa painostetaan tunnustamaan (s. 45).

Avustajan käyttämiseen liittyvät kysymykset

Oikeus avustajan käyttämiseen

Työelämäprofessori, asianajaja Markku Fredman huomauttaa, että oikeudenkäymiskaaren ja rikosoikeudenkäyntilain säännöksissä (ROL 8:13.3:ssa ja OK 12:8.3) tehtävä rinnastus, jonka mukaan osallistuminen teknistä tiedonvälitystapaa käyttäen rinnastuu henkilökohtaiseen läsnäoloon, on rajattu koskemaan vain kyseisten lukujen säännöksiä. Se ei näin ollen sovellu oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 1 §:n 2 ja 3 momentteihin, joiden mukaan henkilökohtaisesti tuomioistuimeen saapuneella asianosaisella saa olla oikeudenkäyntiavustaja, ja asianosainen, jota ei ole määrätty saapumaan henkilökohtaisesti tuomioistuimeen, saa oikeudenkäynnissä käyttää oikeudenkäyntiasiamiestä. OK 15 luvun 1 §:ää tulisi täsmentää siten, että paitsi henkilökohtaisesti tuomioistuimeen saapuneella, myös teknistä tiedonvälitystapaa käyttävällä on oikeus käyttää oikeudenkäyntiavustajaa ja asiamies voi osallistua istuntoon etäyhteydellä OK 12 luvun ja ROL 8 luvun säännösten mukaisesti.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei puolla muutosesitystä.

Oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan asianosainen, jota ei ole määrätty saapumaan henkilökohtaisesti tuomioistuimeen, saa oikeudenkäynnissä käyttää oikeudenkäyntiasiamiestä.

Saman pykälän 3 momentin mukaan henkilökohtaisesti tuomioistuimeen saapuneella asianosaisella saa olla oikeudenkäyntiavustaja.

Mainitut pykälät ilmaisevat sen, että asianosainen saa kaikissa tilanteissa käyttää lainopillista avustajaa ja että tästä käytetään nimitystä ”asiamies”, kun päämies ei ole paikalla, ja ”avustaja”, kun päämies on paikalla. Lainopillisten avustajan käyttämisen ulkopuolelle ei ole rajattu yleisissä tuomioistuimissa mitään tilanteita. Siten varsin yllättävä ja peräti poikkeuksellinen olisi sellainen tulkinta, että etäyhteydellä osallistuva henkilö, joka on määrätty saapumaan tuomioistuimeen, ei saisi käyttää lainopillista avustajaa. Tämä olisi vastoin myös oikeudenkäymiskaaren 15 luvun systematiikkaa.

Jo nykytilassa asianosainen, joka on määrätty saapumaan henkilökohtaisesti tuomioistuimeen, voi osallistua etäyhteyden välityksellä. Tiedossa ei ole, että väitetty ongelma olisi käytännössä noussut esiin.

Joka tapauksessa Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklan 2 kohdan mukaan jokaisella on oltava mahdollisuus saada neuvoja ja antaa toisen henkilön puolustaa ja edustaa itseään. Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 c alakohdan mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä. Sopimus on voimassa Suomessa laintasoisesti, mutta toisaalta sen ja sitä koskevan ratkaisukäytännön on vakiintuneesti katsottu täsmentävän perustuslaissa taattujen oikeuksien tulkintaa.

Avustajan ja päämiehen osallistumisen yhteensovittaminen

Työelämäprofessori, asianajaja Markku Fredman huomauttaa, että avustajan ja päämiehen läsnäolo-oikeudet poikkeavat toisistaan. Tämä olisi tullut tarkemmin sisällyttää säädösteksteihin ja niiden perusteluihin. Esitystä tulisi täydentää siten, että oikeudenkäymiskaaren 12 luvun ja rikosoikeudenkäyntilain 8 lukuun lisättäisiin säännös siitä, että etäyhteyttä käyttävän asianosaisen avustajalla sekä syyttäjällä on oikeus olla läsnä istuntosalissa. Joissain tilanteissa olla luontevaa, että päämiehen osallistuessa etäoikeudella avustaja on istuntosalissa, mutta on myös tilanteita, joissa oleellista

on se, että asianosainen ja hänen avustajansa voivat kommunikoida keskenään istunnon aikana. Jos asianosaisen osallistuminen määrätään tapahtumaan esimerkiksi vankilasta käsin, on myös asiamiehen joissain tilanteissa hankkiuduttava päämiehensä luokse. Jää epäselväksi turvaako laki kaikissa tilanteissa sen, että avustaja on päämiehensä vieressä, kun tämä osallistuu etäyhteydellä oikeudenkäyntiin.

Eduskunnan oikeusasiamies huomauttaa, että käytettävän etäyhteyden on mahdollistettava luottamuksellinen yhteydenpito avustajan kanssa.

Oikeusministeriön vastaus:

Esityksen lähtökohta on se, että asianosaisella ja asiamiehellä on oikeus olla fyysisesti läsnä istuntosalissa (s. 40). Tästä voidaan poiketa, jos pakollista etäosallistumista koskevan määräyksen antamisen edellytykset täyttyvät. Ottaen huomioon tuon määräyksen antamisen perusteet on selvää, että ne eivät voi täyttyä syyttäjän tai lainopillisen avustajan kohdalla. Seikan täsmentäminen lakitekstissä ei ole tarpeellista.

Avustajan oikeus olla fyysisesti läsnä on periaatteellisesti merkittävä silloin, kun päämies määrätään osallistumaan etäyhteydellä. Tällöin jää päämiehen ja avustajan harkittavaksi, onko avustajan syytä olla päämiehen kanssa samassa tilassa vai ikään kuin varmistaa päämiehen lukuun istunnon asianmukaisuus istuntosalissa läsnä ollen. Mahdollista on sekin, että avustaja osallistuu jostakin muusta tilasta käsin. Jo nykytilassa avustaja ja päämies osallistuvat harkintansa perusteella toisinaan samoista ja toisinaan eri paikoista käsin, ja erilaisia tilanteita esiintyisi myös jatkossa. Kuten esityksessä todetaan, mahdollisuus neuvotella avustajan kanssa luottamuksellisesti olisi ehdottomasti turvattava (s. 47).

Esitys ei muuttaisi nykytilaa sen osalta, onko avustajalla oikeus osallistua päämiehen kanssa samasta tilasta. Käytännössä asianosaisia määrättäisiin oletettavasti osallistumaan lähinnä vankilasta käsin. Osallistuminen vankilasta käsin on tavanomaista avustajille jo nykyään.

<u>Päämiehen suostumus avustajan etäosallistumiseen</u>

Työelämäprofessori, asianajaja Markku Fredman katsoo, että samassa yhteydessä olisi perusteltua poistaa oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 8 §:n 2 momentista ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 13 §:n 2 momentista edellytys siitä, että päämiehen olisi annettava suostumuksensa avustajan tai asiamiehen etäosallistumiselle. Riittävää olisi, että avustaja tai asiamies itse suostuu siihen, että hän osallistuu etäyhteydellä ja tuomioistuin pitää sitä soveliaana.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei vastusta muutosesitystä mutta ei pidä sitä tarpeellisena. Jos avustaja ja päämies eivät pääse yhteisymmärrykseen siitä, millä tavalla avustaja osallistuu oikeudenkäyntiin, yleensä käsillä lienee luottamuspula, joka johtaa avustajan vaihtamiseen.

Pakollinen etäosallistuminen

Hallituksen esityksen mukaan tuomioistuin voisi määrätä, että asianosaisen osallistuminen suulliseen käsittelyyn toteutetaan etäyhteydellä, jos siihen on erityinen syy ottaen huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle.

Pakollisen etäosallistumisen kynnys (OK 12:8.5 ja ROL 8:13:5)

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa PeVL 35/2024 vp on katsottu, että ehdotettu sääntely on perustuslakivaliokunnan mielestä perustuslain 21 §:ssä turvattujen oikeuksien ja niiden kannalta merkityksellisen oikeudenkäynnin välittömyyden kannalta liian väljä. Esitystä on muutettava siten, että edellytykset pakollisen etäosallistumisen määräämiselle muodostuvat nyt ehdotettua täsmällisemmiksi ja paremmin perusteluja vastaaviksi.

Suomen Asianajajaliitto katsoo, että rikosasian vastaajan osalta tahdonvastaisen etäosallistumiseen ei voi riittää yleisellä tasolla asetettu erityinen syy, vaan tällainen perusoikeuksiin rinnastuva oikeus tulee olla tarkkarajaisesti rajattu laissa. Asianajajaliitto katsoo, että säännökseen tulisi kirjata

tarkemmin, että henkilökohtainen läsnäolo istuntosalissa voidaan evätä vastaajalta silloin, kun tuomioistuimella on perusteltu aihe olettaa, että vastaaja tulisi uhkaamaan tai painostamaan oikeudenkäynnin asianosaisia taikka muulla tavoin vakavasti häiritsemään istunnon kulkua.

Eduskunnan oikeusasiamies katsoo, että rikosasian vastaajaa, jota asianomistaja tai todistajat pelkäävät, tulisi voida velvoittaa osallistumaan istuntoon etäyhteydellä. Equality of arms –periaatetta ei tulisi tulkita liian tiukasti.

Työelämäprofessori, asianajaja Markku Fredman katsoo, että lain tulisi selkeästi mahdollistaa se, että asianosainen saa osallistua istuntosalista silloin kun häntä itseään kuullaan tai kun kuullaan hänen nimeämäänsä henkilötodistelua, mutta sellaisina istuntopäivinä, jolloin todistelu ei suoranaisesti kohdistu kyseiseen asianosaiseen, hänen osallistumisensa voitaisiin jättää tapahtuvaksi etäyhteydellä. On näet tunnettu tosiasia, että laajoissa rikosasioissa tutkintavankeudessa olevat vastaajat mieluummin istuvat oikeussalissa kuin yksin tutkintavankilan sellissä. Tutkintavankien kuljettaminen oikeuspaikalle ja mahdollinen erillääänpito toisistaan ovat melko suuri panos yhteiskunnalta tilanteessa, jossa todellista perusteltua tarvetta osallistua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn kaikkina sen päivinä ei ole.

Oikeusministeriön vastaus:

Perustuslakivaliokunnan lausunnon johdosta hallituksen esityksen muuttaminen on välttämätöntä. Lausunnon perusteella esityksen perustelut ovat perustuslakivaliokunnan mukaan hyväksyttävät, mutta säännösten teksti liian avoin.

Hallitus esittää, että momentit muutetaan kuulumaan seuraavasti:

ROL 8:13.5 (muutokset tummennettuina):

> Jos asianosainen ei anna 1 momentissa tarkoitettua suostumusta, tuomioistuin voi kuitenkin **poikkeuksellisesti** määrätä, että hänen osallistumisensa suulliseen käsittelyyn toteutetaan teknisellä tiedonvälitystavalla, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos siihen on erityinen syy. **Harkinnassa on otettava huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle, käsittelyn vaihe ja tarve turvata käsittelyn järjestys tai turvallisuus sekä muut olosuhteet.**

OK 12:8.5 (muutokset tummennettuina):

> Jos asianosainen ei anna 1 momentissa tarkoitettua suostumusta, tuomioistuin voi kuitenkin **poikkeuksellisesti** määrätä, että hänen osallistumisensa suulliseen käsittelyyn toteutetaan etäyhteydellä, jos siihen on erityinen syy. **Harkinnassa on otettava huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle, käsittelyn vaihe ja tarve turvata käsittelyn järjestys tai turvallisuus sekä muut olosuhteet.**

Jos lakivaliokunta katsoo sen järkeväksi, se voisi mietinnössään viitata perusteluina hallituksen esitykseen (s. 40-41 ja 47-48) ja todeta esimerkiksi seuraavaa:

Syytä olisi painottaa sitä, että läsnäolo istuntosalissa on lähtökohta. Tämä ilmenee pykälistä siitä, että etäosallistuminen edellyttää joko asianosaisen suostumusta tai eritystä syytä. Seikkaa korostettaisiin lisäämällä sana ”poikkeuksellisesti”.

Säännöksiä täsmennettäisiin lisäksi ensinnäkin siten, että harkinnassa säädettäisiin erikseen otettavan huomioon käsittelyn vaihe. Tällä viitattaisiin yhtäältä siihen, minkä asteen käsittelystä on kysymys, toiseksi siihen, millaisesta suullisesta käsittelystä on kysymys, ja kolmanneksi siihen, mitä tuossa käsittelyssä on sinä päivänä määrä tapahtua. Hallituksen esityksen perusteluissa on todettu Sakhnovskiy-ratkaisuun viitaten (s. 47), että läsnäolo-oikeus ei yleisesti ottaen ole yhtä painava muutoksenhakuasteessa

kuin ensi asteessa. Se ei ole yhtä painava valmistelussa kuin pääkäsittelyssä. Lopulta merkitystä on perusteltua antaa myös sille, että lähtökohtaisesti asianosaisella tulisi olla oikeus niin halutessaan olla istuntosalissa läsnä, kun häntä itseään kuullaan ja useimmiten myös silloin, kun hänen nimeämänsä keskeistä suullista todistelua esitetään. Toisaalta pitkäkestoisessa pääkäsittelyssä etäosallistumista koskeva määräys voitaisiin käytännössä antaa matalammalla kynnyksellä niinä päivinä tai aikoina, jolloin asianosaisen läsnäolo istuntosalissa ei ole esimerkiksi käsiteltävään asiaan tai esitettävään todisteluun nähden tarpeellista. (Ks. tältä osin hallituksen esitys s. 47 ja työelämäprofessori Fredmanin lausunto.)

Tarve turvata käsittelyn järjestys tai turvallisuus olisi käytännössä useimmiten seikka, joka puhuisi pakollisen etäosallistumisen puolesta. Siitä tulisi ensisijaisesti huolehtia muilla keinoilla kuin antamalla etäosallistumista koskeva määräys (PeVL 35/2024 vp, kohta 16). Missään tilanteessa asianosaisen läsnäolon ei kuitenkaan tulisi sallia vakavasti vaarantavan käsittelyn ja siihen osallistuvien turvallisuutta.

Säännöksen soveltaminen edellyttäisi tapauskohtaista harkintaa, jossa punnittaisiin eri suuntaan vaikuttavia tekijöitä ja otettaisiin huomioon ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö

<u>Etäyhteyden järjestäminen istunnosta poistetulle</u>

Hallituksen esityksen mukaan oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 6 §:ään lisättäisiin 2 momentti, jonka mukaan häiritsevän tai sopimattoman käytöksen vuoksi istunnosta poistettavalle asianosaiselle olisi tarjottava mahdollisuus osallistua asian käsittelyyn etäyhteydellä, jos se olisi mahdollista

Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan ajatus tuntuu tarpeettoman pehmeältä. Parempaa olisi, että häiritsevälle henkilölle määrättäisiin ensin järjestyssakko, ja sen jälkeen hänet otettaisiin säilöön esimerkiksi muutamaksi tunniksi, minkä jälkeen istunnon jatkamista voitaisiin uudelleen yrittää.

Professori Mikko Vuorenpää yhtyy eduskunnan oikeusasiamiehen kantaan.

Pohjanmaan käräjäoikeus katsoo, että ehdotettua oikeutta ei voida perustella edes rikosasian vastaajan prosessuaalisilla perus- ja ihmisoikeuksilla, vaan oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden kannalta riittävää on, että poistettavan asianosaisen etua valvoo hänen asiamiehensä. Tämän vuoksi käräjäoikeus ehdottaa, ettei tällaisesta oikeudesta säädettäisi.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei puolla muutosesityksiä.

Kuten esityksessä on todettu, osallistumisoikeus kuuluu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ytimeen. Tätä on tähdennetty myös perustuslakivaliokunnan lausunnossa PeVL 35/2024 vp. Tietyissä asioissa ja vaiheissa asianosaisen osallistumisesta ei voida vastoin tämän tahtoa tinkiä. Tällöin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten voidaan nykytilassa katsoa edellyttävän sitä, että asianosaisen osallistumisoikeus toteutetaan etäyhteyksillä, jos se on mahdollista.

Oikeusministeriö ei pidä eduskunnan oikeusasiamiehen ehdotusta realistisena käytännön toiminnan kannalta. Samaan päivään on tyypillisesti aikataulutettu useampia oikeudenkäyntejä, ja mikäli näin ei ole, päivälle on tyypillisesti laadittu aikataulu. Jos istunto joudutaan keskeyttämään siksi ajaksi, kun poistettu asianosainen on rauhoittumassa, aikataulu pettää ja odottamaan joutuvat sekä muut asianosaiset ja todistajat että tuomioistuimen henkilökunta.

Oikeusministeriö toteaa vielä, ettei velvollisuus järjestää etäyhteydet istunnosta poistetulla olisi ehdoton. Jos järjestäminen ei olisi mahdollista, näin ei tarvitsisi menetellä. Joissakin tilanteissa riittävää voisi olla, että asianosaisen asiamies valvoo oikeudenkäynnissä päämiehensä etua tämän poistamisen jälkeen. Oikeusministeriö kuitenkin muistuttaa, ettei kaikilla asianosaisilla ensinnäkään ole asiamiestä, minkä vuoksi tämä mahdollisuus ei aina ole käytössä. Toiseksi poistaminen voisi tulla kysymykseen

myös pitkäkestoisessa pääkäsittelyssä ja myös asianosaiselle hyvin merkityksellisessä asiassa, jolloin kohtuullista olisi, että asianosainen voisi halutessaan osallistua etäyhteyden välityksellä poistamisensa jälkeen. Kysymys on asianosaisen oikeuksien ja oikeudenkäynnin järjestyksen tasapainottamisesta. Vielä oikeusministeriö tuo esiin, ettei puheena olevaa säännöstä sovelleta ainoastaan rikosasian vastaajaan vaan kaikkiin asianosaisiin. Esimerkiksi kiihkeäksi äityvässä lapsiasian pääkäsittelyssä poistomääräyksen antaminen voisi tilanteen eskaloituessa olla paikallaan, mutta käytännössä määräyksen antamiseen voidaan olettaa suhtauduttavan tämänkaltaisessa tilanteessa pidättyvästi, ellei poistettu asianosainen voi lainkaan osallistua oikeudenkäyntiin poistamisen jälkeen.

Jos lakivaliokunta katsoo tarpeelliseksi täsmentää ehdotetun säännöksen soveltamistapaa, oikeusministeriö ei vastusta sitä, että mietinnössä lausuttaisiin etäyhteyksien järjestämisen poistetulle olevan tarpeetonta, jos asianosainen luopuu oikeudestaan.

V TODISTELUN VASTAANOTTAMINEN ETÄYHTEYKSIN (OK 17:52)

Todistelun vastaanottaminen videon välityksellä

Hallituksen esityksen mukaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:stä kumottaisiin nykyiset erityiset edellytykset todistelun vastaanottamiselle videon välityksellä. Ainoaksi edellytykseksi jäisi, että tuomioistuin harkitsee menettelyn soveliaaksi.

<u>Videokuulemisen lakisääteiset edellytykset</u>

Tuomioistuinvirasto katsoo, että olisi voitu harkita soveliaisuusharkinnan mainitsemisen poisjättämistä. Lisäksi Tuomioistuinvirasto katsoo, että OK 17:52.1:ssä ei tulisi olla sanoja ”henkilökohtaisesti läsnä olematta”. Ilmaisun voidaan nähdä olevan ristiriidassa OK 12:8 3 momentin kanssa, jossa nimenomaisesti sanotaan, että henkilökohtaisena läsnä-olona suullisessa

käsittelyssä pidetään myös osallistumista suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei puolla muutosesitystä.

Tuomioistuinviraston ehdotus tarkoittaisi oikeusministeriön käsityksen mukaan käytännössä samaa kuin ehdotettu lakiesitys, toisin sanottuna sitä, että tuomioistuin voi harkintansa mukaan suostua todistelun ottamiseen vastaan videon välityksellä. Kysymys on siten siitä, mainitaanko harkinnassa huomioon otettava kriteeri – menettelyn soveliaisuus – laissa vai ei. Soveliaisuusharkintaa koskevan edellytyksen kumoaminen lakitekstistä antaisi oikeusministeriön käsityksen mukaan väärän signaalin lainkäyttäjille ja olisi omiaan aiheuttamaan sekaannusta.

Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 8 §:n 3 mukaan *tässä luvussa* tarkoitettuna henkilökohtaisena läsnäolona suullisessa käsittelyssä pidetään myös osallistumista suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa (kursivointi tässä). Sanotusta seuraa, että 17 luvussa tarkoitettuna henkilökohtaisena läsnäolona suullisessa käsittelyssä ei tarkoiteta sitä, että kuultava antaa kertomuksena videon välityksellä. Näin ollen videolla kuultava todistaja tai asiantuntija ei ole oikeudenkäymiskaaren 17 luvun tarkoittamassa mielessä henkilökohtaisesti läsnä oikeudenkäynnissä, vaikka hän sitä olisikin asianosaisena oikeudenkäymiskaaren 12 luvun tai oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun tarkoittamassa mielessä. Sen vuoksi sanoja ei ole syytä poistaa momentista.

<u>Etäyhteydellä vastaanotetun todistelun tallentaminen</u>

Eduskunnan oikeusasiamies varoittaa, että hovioikeuksien toiminta videotallenneuudistuksen voimaantulon jälkeen saattaa hankaloitua, jos etäkuuleminen asianosaisen tai todistajan omilla laitteilla heikon verkkoyhteyden varassa yleistyy käräjäoikeuksissa. Näin on siksi, että lähiaikoina hovioikeuksissa on tarkoitus siirtyä henkilötodistelun vastaanottamiseen käräjäoikeudessa tehdyiltä videotallenteilta.

Oikeusministeriön vastaus:

Jatkossa käräjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu tallennetaan videolle ja otetaan hovioikeudessa vastaan videotallenteelta. Tätä koskeva uudistus (HE 133/2021) on hyväksytty eduskunnassa, ja sen voimaantulosta säädetään erikseen.

Esityksessä lähdetään siitä, että videoyhteyden hyvä laatu on edellytys sekä asianosaisen osallistumiselle videoyhteydellä että todistelun ottamiselle vastaan videoyhteyden välityksellä. Tätä ei voi liikaa korostaa. Kysymys ei ole lainsäädännöstä vaan yhteyksien laadun varmistaminen kuuluu ennemmin Tuomioistuinviraston.

Arkitodellisuuteen kuuluu se, että toisinaan yhteyden laadussa ilmenee eri syistä ongelmia. Näiden mahdollisuus on pyrittävä etukäteen minimoimaan. Tärkeää on sekin, että teknistä tukea on tarjolla kattavasti ja ripeästi, jotta esiintyviin ongelmiin pystytään reagoimaan. Viime kädessä käsittelyä on kuitenkin esimerkiksi lykättävä ja määrättävä kuultava tai asianosainen saapumaan henkilökohtaisesti tuomioistuimeen tai muun viranomaisen luokse, josta hänet voidaan kuulla luotettavalla etäyhteydellä. Näin ollen pelkästään sen seikan, että kuuleminen toteutetaan etäyhteydellä, ei tulisi vaikuttaa hovioikeuden käytännön toimintamahdollisuuksiin.

<u>Kuultavan henkilöllisyyden varmistaminen</u>

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että kuultavan henkilöllisyyden varmistaminen suoritetaan perinteisissäkin istunnoissa käytännössä hyvin heikosti silloinkin, kun kukaan paikallaolijoista ei tunne henkilöä ennakolta. Etäyhteyksin tapahtuvassa kuulemisessa henkilön tunnistaminen lienee kuitenkin vielä heikommalla pohjalla kuin perinteisissä istunnoissa.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:n 1 momentin mukaan ennen todistajan tai asiantuntijan kuulemista tuomioistuimen puheenjohtajan on kysyttävä kuultavalta hänen nimeään ja tarvittaessa varmistauduttava hänen henkilöllisyydestään.

Mainittua lainkohtaa koskevan hallituksen esityksen (HE 46/2014 vp s. 104) mukaan puheenjohtajan olisi varmistettava tarvittaessa kuultavan henkilöllisyys esimerkiksi pyytämällä tätä esittämään puheenjohtajalle henkilöllisyystodistus siten, että tarvittavat tiedot saa vain tuomioistuin.

Tutkittua tietoa tai esimerkiksi kyselytutkimusta ei ole siitä, kuinka yleistä henkilöllisyystodistuksen kysyminen todistajilta on. Oikeuselämästä saadut havainnot viittaavat siihen, ettei tämä ole kovin yleistä. Mitään estettä ei ole sille, että henkilöllisyystodistus pyydettäisiin esittämään videoyhteydellä.

Oikeusministeriö kiinnittää huomiota siihen, että kehittelyssä oleva videokuulemissovellus (ViPu-sovellus) – siitä saatujen tietojen perusteella – mahdollistaa vahvan tunnistautumisen edellyttämisen. Näin ollen saattaa olla, että todistajan henkilöllisyydestä varmistutaan käytännössä paremmin, kun häntä kuullaan etäyhteydellä.

Kuuleminen ilman näköyhteyttä

Suomen Asianajajaliiton mukaan lakiin tulisi kirjata selkeästi näkyviin se seikka, että ilman näköyhteyttä tapahtuva kuuleminen on mahdollista vain, jos näköyhteydellä tapahtuva etäkuuleminen ei ole mahdollista tai kohtuullisesti järjestettävissä.

Korkein oikeus pitää suppeana esityksen perusteluissa esitettyä näkemystä siitä, mitä on pidettävä keskeisenä todisteena. Lisäksi korkein oikeus pitää ongelmallisena hallituksen esityksen perusteluja siltä osin kuin niissä on katsottu, ettei kuulemista olisi yleensä välttämätöntä ottaa vastaan uudelleen videon välityksellä tai istuntosalissa, jos kuulemisen aikana tai sen jälkeen osoittautuisi vastoin ennalta arvioitua, että kertomuksen

merkitys muodostuu keskeiseksi. Lähtökohdan pitäisi ainakin rikosasiassa olla päinvastainen.

Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan ehdotus heikentää käräjäkuria ja on todistajien yhdenvertaisuuden kannalta arveluttava.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei puolla Suomen Asianajajaliiton muutosesitystä. Se kaventaisi ilman näköyhteyttä tapahtuvan kuulemisen käyttötilaa nykytilasta tavalla, joka ei ole perusteltu.

Oikeusministeriö ei vastusta sitä, jos lakivaliokunta mietinnössään täsmentää sitä, mitä keskeisellä merkityksellä tarkoitetaan todistusoikeudellisesti. Oikeusministeriö ei kuitenkaan pidä tätä välttämättömänä eikä edes hedelmällisenä ottaen huomioon vapaa todistusharkinta ja erilaisten näyttöasetelmien moninaisuus. Vaarana on, että lausuessaan keskeisestä merkityksestä lakivaliokunta tulee antaneeksi oikeusohjeita, jotka eivät todellisuudessa ole yleispäteviä. Tässä yhteydessä oikeusministeriö kiinnittää huomiota siihen, että ”keskeinen merkitys” on entuudestaan vakiintunut todistusoikeudellinen käsite (ks. OK 17:27, aiempi OK 17:21), jota ei ole aiemmissa esitöissä (HE 46/2014 vp, LaVM 19/2014 vp, todistelutoimikunnan mietintö OMML 69/2012) juurikaan täsmennetty. Hallituksen samoin kuin lakivaliokunnankin on syytä pidättäytyä enemmälti tulkitsemasta voimassaolevaan lakiin sisältyvää käsitettä. Joka tapauksessa hallituksen esityksen perusteluissa käsitteen sisältöä on avattu aiempaa laajemmin (ks. s. 43).

”Ratkaiseva lopputuloksen kannalta” tarkoittaa sitä, että lopputulos olisi luultavasti toinen ilman mainittua todistetta. Jää yksittäisessä tapauksessa ja näyttöasetelmassa ratkaistavaksi, mitä se tapauksessa esitetyn todistelun kannalta merkitsee. Erilaisia näyttöasetelmia on lukuisia, ja Suomessa on vapaa todistusharkinta, minkä vuoksi hallituksen esityksessä ei voida tämän tarkemmin nojautua minkäänlaisiin peukalosääntöihin. Ratkaisijalle lienee kuitenkin useimmiten selvää, mikä todiste asiassa on keskeinen ja mikä ei.

Kuulemisen uusimisen osalta oikeusministeriö ei katso esityksessä olevan muutostarpeita. On syytä kiinnittää huomiota siihen, että hallituksen esityksen perusteluiden mukaan kuulemista *ei olisi yleensä välttämätöntä uusia*. Valittu sanamuoto ei tarkoita sitä, että kuulemisen uusimisen jättäminen olisi yleensä tarpeetonta tai edes sitä, että uusimatta jättämistä olisi tarkoitettu pääsäännöksi. Se tarkoittaa ainoastaan sitä, että uusiminen olisi aina tuomioistuimen harkinnassa, joka olisi suhteellisen vapaata. Välttämättömyys ottaa uudelleen vastaan vastoin ennakkokäsitystä keskeiseksi osoittautunut todiste tarkoittaisi luultavasti sitä, että momentin soveltamisala jäisi tarkoitettua suppeammaksi. Tällöin tuomioistuimet eivät luultavasti kovin herkästi soveltaisi momenttia, koska olisi riski siitä, että kertomus olisi otettava kahdesti vastaan, jos se osoittautuu keskeiseksi. Oikeuspsykologisen tiedon valossa voidaan joka tapauksessa lähteä siitä, että ensimmäisellä kerralla annettu kertomus on yleensä uusittua kertomusta luotettavampi. Toisinaan voisi käydä niinkin, että kertomuksen keskeinen merkitys kirkastuu vasta päätösharkinnan aikana.

Oikeusministeriö pitää eduskunnan oikeusasiamiehen kannanottoa periaatteen tasolla oikeana. Voidaan kuitenkin kyseenalaistaa, ovatko käräjäkuri tai muiden todistajien mahdollisesti kärsimä mielipaha painavampia kuin perustuslain turvaaman asianosaisen oikeus saada asiansa käsiteltyä ja ratkaistua ilman viivytystä. Täydellisessä maailmassa todistajat eivät jäisi pois ja asiat voitaisiin ratkaista viivytyksettä. Ehdotus on laadittu pitäen silmällä epätäydellistä maailmaa, jossa oikeudenmukainen prosessi toisinaan vaatii tinkimään jostakin sinänsä hyvästä ja arvokkaasta asiasta.

Johtopäätöksenään oikeusministeriö katsoo, ettei aihetta hallituksen esityksestä poikkeamiseen oikeusministeriön käsityksen mukaan ole.

Asianosaisten kuuleminen

Suomen Asianajajaliiton näkemyksen mukaan asianosaisten kantaa tulisi aina tiedustella harkittaessa todistajan tai asiantuntijan kuulemista videoyhteyttä käyttäen.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei puolla muutosesitystä. Kysymystä on käsitelty perustelujen sivulla 42. Kaikkiin tilanteisiin soveltuvaa yleistä sääntöä ei ole mahdollista antaa. Hyvälaatuinen videoyhteys voidaan rinnastaa fyysiseen läsnäoloon istuntosalissa.

Etäyhteyksin vastaanotetun todistelun näyttöarvo

Tuomioistuinvirasto toteaa, että etäyhteyksin vastaanotetun todistelun näyttöarvo saattaa askarruttaa asianosaisia ja avustajia.

Oikeusministeriön vastaus

Suomessa on vapaa todistusharkinta, eikä kysymyksestä voida siksi lausua mitään yleispätevää. Asianosaisten mahdolliset kysymykset näyttöarvoon liittyen voidaan ottaa prosessinjohdossa huomioon.

Virkavastuulla toimivien viranomaistodistajien kuuleminen etäyhteydellä

Sisäministeriö katsoo, että virkavastuulla toimivien viranomaistodistajien (erityisesti poliisin) kuulemisissa etäkuulemisen tulisi olla ensisijainen menettelytapa asian laatu kuitenkin huomioiden. Se olisi muita etäyhteydellä tapahtuvia todistelijakuulemisia turvallisempi vaihtoehto niin tietoturvan, kuulemisen luotettavuuden kuin todistajan uskottavuuden arvioinnin kannalta. Samalla menettelyn lisääminen parantaisi poliisin työn tehokkuutta, sillä poliisi on todennäköisesti suurin yksittäinen ammattikunta, jota kuullaan toistuvasti rikosasioissa todistajana.

Itä-Uudenmaan poliisilaitos huomauttaa, että poliisimieheltä voi kulua todisteluun usein alle puoli tuntia, mutta tapahtumaan voi kulua jopa koko työpäivä. Todistaminen etäyhteydellä tarkoittaisi sitä, että poliisimies voisi joustavammin suunnitella ja järjestää työnsä.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö on samaa mieltä siitä, että usein esimerkiksi poliisimiehen kuuleminen videoyhteydellä on perusteltua ja tarkoituksenmukaista. Vain poliisimiehiä koskeva erityissääntely ei kuitenkaan ole järkevää eikä perusteltua. Kuten muidenkin todistajien kohdalla, ratkaisu on viime kädessä tuomioistuimen.

VI PAKKOKEINOT JA POISSAOLOSEURAAMUKSET ETÄYHTEYKSIEN KÄYTTÄMISESSÄ

Hallituksen esityksen mukaan pakkokeinoja ja poissaoloseuraamuksia voisi jatkossa käyttää laajemmin etäyhteydellä toteutettavissa istunnoissa. Ensinnäkin OK 12 luvun 8 §:n 4 momentista ja 17 luvun 41 §:n 4 momentista sekä ROL 8 luvun 13 §:n 4 momentista poistettaisiin maininta siitä, että pakkokeinoista ja poissaolon seuraamuksista säädettyä sovelletaan vain silloin, kun osallistuminen tai kuulustelu tapahtuu toisessa tuomioistuimessa tai muun viranomaisen luona.

Toiseksi kumottaisiin OK 5 luvun 15 d § sekä ROL 7 luvun 14 a §, minkä myötä etäyhteydellä toteutettavaan valmisteluun sovellettaisiin jatkossa säännöksiä, jotka koskevat asian ratkaisemista asianosaisen poissaolon perusteella.

Poissaoloseuraamusten määrääminen

Professori Mikko Vuorenpää ehdottaa, että poissaolosanktioita olisi jatkossakin mahdollista käyttää vain sellaisissa etäkuulemisissa, jotka tapahtuvat viranomaisen luota. Ehdotusta hän perustelee käytännön syillä.

Suomen Asianajajaliitto toteaa, että tavoite poissaoloseuraamusten ja pakkokeinojen käyttöalan laajentamisesta koskemaan etäyhteydellä tapahtuvaa valmisteluistuntoa ja kattamaan osallistumisen etäyhteydellä myös muualta kuin toisessa tuomioistuimessa tai muun viranomaisen luona on hyvä ja toivottava, mutta Asianajajaliitto ei pidä ehdotettuja säännöksiä sisällöltään onnistuneina. Säännöstasolle tulisi kirjata lisäedellytyksiä seuraamuksille tai vaihtoehtoisesti keino vapautua seuraamuksista.

Eduskunnan oikeusasiamies katsoo, että poissaolot etäyhteydellä toimitettavasta oikeudenkäynnistä on jatkossa helppoa selittää tekniikan pettämisellä.

Oikeusministeriön vastaus:

Asianosaisen poissaolon seuraamuksista säädetään oikeudenkäymiskaaren 12 luvussa. Luvun 9 §:n 1 momentin mukaan jos molemmat asianosaiset ovat poissa tuomioistuimen istunnosta, asia jätetään sillensä. Saman luvun 10 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan asiassa, jossa sovinto on sallittu, on asianosaisen vaatimuksesta, jollei tämän luvun 12 tai 13 §:stä muuta johdu, annettava yksipuolinen tuomio, jos vastapuoli on jäänyt pois istunnosta.

Nykyään OK 12 luvussa tarkoitettuna poissaolona ei tarkoiteta sitä, että asianosainen, joka on pyytänyt saada osallistua käsittelyyn videon välityksellä, ei ilmaannu määrättynä aikana paikalle tai lähetä asiamiestä puolestaan. Nyt ehdotettu muutos tarkoittaisi sitä, että menettelyä pidettäisiin tällaisessakin tilanteessa poissaolona. Tavoite on laajasti jaettu valmistelussa. Ongelmaksi on nähty – perustellusti – tilanne, jossa osallistumatta jättänyt asianosainen väittää poissaolonsa johtuneen teknisestä ongelmasta. Käytännössä tällaisen väitteen osoittaminen todeksi tai epätodeksi ei ole helppo tehtävä, ja kysymyksen laajempi käsitteleminen olisi siksi omiaan viemään oikeudenkäynnin epäsuotavalle sivuraiteelle.

Kysymystä siitä, miten teknistä vikaa koskevaan väitteeseen olisi suhtauduttava, on käsitelty perustelujen sivuilla 39-40. Tiivistetysti poissaoloseuraamusten käyttämisen voitaisiin käytännössä ajatella rajoittuvan lähinnä tilanteisiin, joissa tuomioistuimeen kutsuttuun henkilöön ei saataisi määrättynä aikana mitään yhteyttä, esimerkiksi puhelimitse. Tällöin olisi yleensä syy olettaa, että kysymys ei ole teknisestä viasta, vaan asianosaisen passiivisuudesta. Kysymys jäisi kuitenkin tuomioistuimen yksittäisessä tilanteessa ratkaistavaksi. Jo poissaoloseuraamuksen tuomitsemisen mahdollisuus on omiaan vähentämään mahdollista oikeudenkäynnin viivästymiseen tähtäävää keinottelua.

Pakkokeinojen ja poissaoloseuraamusten osalta asianosaisella ja kuultavalla on käytössään normaalit oikeussuojakeinot eli valitus hovioikeuteen, tietyissä tilanteissa kantelu hovioikeuteen ja yksipuolisen tuomion osalta takaisinsaanti. Nämä ovat oikeusministeriön näkemyksen mukaan riittäviä keinoja vapautua seuraamuksista. Aihetta poiketa hallituksen esityksestä ei oikeusministeriön käsityksen mukaan ole ilmennyt.

Henkilön noutaminen etäyhteyksillä kuultavaksi

Poliisihallitus katsoo, että sääntely edellyttää täsmennystä siltä osin kuin on kysymys henkilön määräämisestä noudettavaksi etäyhteydellä kuultavaksi. Epäselväksi nykytilassa jää se, mihin paikkaan noudettavaksi määrätty toimitetaan, jos tämän on ollut tarkoitus osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteydellä muualta kuin viranomaisen luota, mutta tämä on määrätty noudettavaksi etäyhteyden päähän. Poliisihallituksen näkemyksen mukaan lähtökohtana tulisi olla, että etäyhteys järjestetään tuomioistuinten tiloissa. Poliisin tiloissa etäyhteyden järjestäminen voisi olla perusteltua vain hyvin poikkeuksellisesti. Poliisihallituksen mukaan epäselvää on, perustaako poliisilain 2 luvun 3 §:n 1 momentin toimivalta ottaa kiinni tuomioistuimeen noudettavaksi määrätty henkilö oikeuden ottaa kiinni myös sellainen henkilö, jonka tuomioistuin on määrännyt noudettavaksi kuultavaksi oikeudenkäyntiin etäyhteyden välityksellä.

Oikeusministeriön vastaus

Oikeusministeriö katsoo, ettei sääntelyä tarvitse tarkentaa.

Tuomioistuin voi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 62 §:n 1 momentin nojalla määrätä pois jääneen todistajan noudettavaksi tuomioistuimeen. Saman pykälän 2 momentin nojalla noutomääräys voidaan antaa ennakollisesti, jos on aihetta olettaa, ettei kuultava noudata kutsua. Riita-asian asianosainen voidaan määrätä noudettavaksi istuntoon saman lain 12 luvun 19 §:n nojalla. Rikosasian asianosainen voidaan määrätä noudettavaksi istuntoon oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 4 ja 5 §:ien

nojalla. Noutomääräys annetaan kaikissa tilanteissa sen varmistamiseksi, että oikeudenkäynti voidaan järjestää ja viedä läpi suunnitellusti.

Ehdotettu lakimuutos mahdollistaa muodollisesti sen, että tuomioistuin määrää poisjääneen todistajan tai asianosaisen noudettavaksi osallistumaan etäyhteyden välityksellä omilta laitteiltaan. Kuten perusteluista käy ilmi, tällaisia määräyksiä ei ole tarkoitettu annettavan. Niiden täytäntöönpano olisi oletettavasti vaikeaa, ellei mahdotonta. Sen tähden jos noutomääräys annetaan, henkilö olisi tuotava lähtökohtaisesti fyysisesti tuomioistuimeen, kuten nykyäänkin. Kuitenkaan estettä ei olisi sille, että henkilö voitaisiin määrätä tuotavaksi kuultavaksi etäyhteyden välityksellä toisesta tuomioistuimesta tai viranomaisesta käsin. Käytännössä noutomääräys voisi olla sellainen, että henkilö määrätään tuotavaksi tuomioistuimeen tai kuultavaksi etäyhteyden välityksellä toisesta tuomioistuimesta tai muusta viranomaisesta käsin. Tällöin esimerkiksi henkilö, joka on kutsuttu kuultavaksi Helsingin käräjäoikeudessa, voitaisiin kuulla siitä käräjäoikeudesta, joka on lähimpänä paikkaa, jossa hänet tavataan. Toisinaan voisi olla myös poliisin resurssien kannalta järkevintä kuulla henkilöä poliisiasemalta käsin, jos lähimpään tuomioistuimeen on pitkä matka.

VII MUITA KYSYMYKSIÄ

Etäyhteyksien käyttäminen työtuomioistuimessa ja markkinaoikeudessa sekä hallintotuomioistuimissa

Hallituksen esityksen mukaiset lakiesitykset koskisivat yleisiä tuomioistuimia ja lisäksi työtuomioistuinta ja markkinaoikeutta niiden soveltaessa oikeudenkäymiskaarta.

Markkinaoikeus pitää toivottavana, että käsiteltävänä olevaa esitystä vastaava sääntely saataisiin mahdollisimman nopeasti aikaiseksi myös oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain mukaan käsiteltävien asioiden osalta. Lakien eriparisuus merkitsee markkinaoikeudessa sitä, että oikeudenkäymiskaaren mukaan käsiteltävissä asioissa markkinaoikeuden suul-

liset käsittelyt on jatkossa mahdollistaa toteuttaa myös etäyhteyksiä käyttäen, mutta oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain mukaan käsiteltävissä asioissa vastaava ei ole (lainkaan) mahdollista.

Professori Olli Mäenpää katsoo, että sääntelyn laajentaminen hallintotuomioistuimiin olisi perusteltua.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö valmistelee hallituksen esitystä etäyhteyksien käyttämisestä hallintotuomioistuimissa.

Kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain muuttaminen

Hallitus ei esitä, että kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annettua lakia muutetaan.

Helsingin käräjäoikeus pohtii, olisiko kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain 11 b §:n 2 momenttia syytä muuttaa samassa yhteydessä kuin rikosasioita koskevaa eurooppalaista tutkintamääräystä koskevan direktiivin täytäntöönpanosta annetun lain (ns. EIO-laki) 16 §:n 2 momenttia muutetaan.

Oikeusministeriön vastaus:

Hallitus ei ole esittänyt mainitun lain muuttamista tässä yhteydessä, vaan sitä on tarkoitettu harkittavan erikseen, jos tarvetta sille ilmenee. Mainittu lainkohta tulee käytännössä huomattavasti harvemmin sovellettavaksi kuin EIO-lain muutettava lainkohta.

Etäyhteyksien käyttömahdollisuudet päivittäisrikoksissa

Eduskunnan oikeusasiamies katsoo, että hallituksen esityksessä on ainakin päivittäisrikoksiin liittyvien käyttötilanteiden näkökulmasta suhtauduttu varsin optimistisesti etäyhteyksien käyttömahdollisuuksiin. Ajatus siitä, että päivittäisrikosasioiden käsittelyjä voitaisiin olennaisesti nopeuttaa etäyhteysmahdollisuuksien edistämisellä, ei sen vuoksi välttämättä ole realistinen.

Oikeusministeriön vastaus:

Hallitus valmistelee useita lainsäädäntöhankkeita prosessien nopeuttamiseksi ja sujuvoittamiseksi. Mikään hankkeista ei yksinään ratkaise niitä ongelmia, joita oikeudenkäynneissä nykytilassa on.

Nyt käsiteltävänä olevan hallituksen esityksen tavoitteena ei ole olennaisesti nopeuttaa päivittäisrikosasioiden käsittelyä. Sen sijaan esitys sisältää yksittäisiä työkaluja, jotka edistävät oikeudenkäyntien joutuisuutta. Esityksen merkittävin muutos tavanomaisten ja toistuvien rikosasioiden käsittelyssä olisi oletettavasti uusi puhelinkuulemisen käyttöalaa laajentava säännös, jota voitaisiin säännöksessä todetuin reunaehdoin soveltaa, jos kuultava jää pois oikeudenkäynnistä.

Sikäli kun esityksellä on se vaikutus, että etäosallistuminen oikeudenkäyntiin yleistyy, tuon vaikutuksen voidaan otaksua kohdistuvan ennen muuta riita-asioiden käsittelyyn.

Asianosaisen ja todistajan etäosallistumisen paikka: viranomaisen luota vai muualta

Hallituksen esityksessä ei esitetä muutettavaksi säännöksiä, jotka koskevat sitä, mistä käsin asianosainen tai todistaja voivat osallistua tai tulla kuulluksi etäyhteydellä oikeudenkäynnissä. Esityksessä kuitenkin laajennettaisiin poissaoloseuraamusten ja pakkokeinojen käyttöalaa tilanteissa, joissa tämä tapahtuu muualta kuin toisesta tuomioistuimesta tai muun viranomaisen luota.

Syyttäjälaitos katsoo, että lähtökohtaisesti etäosallistuminen ja kuuleminen etäyhteyksien välityksellä tulisi suorittaa viranomaisten luota. Huomiota tulee kiinnittää asian laatuun, salassapitoon ja turvallisuuteen.

Työelämäprofessori Markku Fredman ei pidä perusteltuna sen edellyttämistä, että asianosaisten etäosallistuminen tapahtuisi viranomaisten tiloista. Asianosaisten ja heidän avustajiensa osallistumista heidän omia teknisiä yhteydenpitovälineitänsä ja -järjestelmiä käyttäen olisi tuettava. Melkoinen osa oikeudenkäyntien kustannuksista koituu asianosaisille asianajokuluina. Kustannusten vähentäminen on otettava huomioon etäyhteyksien kehittämisessä. Nyt esityksen taloudellisia vaikutuksia on selostettu lähinnä valtiotalouden kannalta.

Myös *Suomen Asianajajaliitto* katsoo, että etäosallistuminen linkin välityksellä ei muodosta erityistä oikeusturvariskiä.

Poliisihallitus katsoo, että muualta kuin viranomaisen luota osallistuminen merkitsee tietoturvariskiä. Sen vuoksi Poliisihallitus pitää tärkeänä, että esimerkiksi Tuomioistuinvirastossa valmisteltaisiin valtakunnallisesti yhtenäiset linjaukset siitä, miten tuomioistuinten tulee ottaa turvallisuusriskit etäyhteyden soveltuvuusharkinnassa huomioon.

Eduskunnan oikeusasiamies katsoo, että todistelun vastaanottaminen etäyhteyksillä muualta kuin viranomaisen luota vaikeuttaa sen luotettavuuden arvioimista. Näin on ainakin siksi, että henkilön päihtymystilan arviointi on olennaisesti vaikeampaa kuin istuntosalissa. Tämä on omiaan lisäämään väärien tuomioiden riskiä. Henkilötodistelun luotettavuuden arviointiin saattaa lisäksi muutoinkin vaikuttaa se ympäristö ja ne olosuhteet, jossa kertomus annetaan. Kehitys voi johtaa siihen, että prosessiekonomisista syistä pääsäännöstä tulee poikkeus.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei puolla muutosesityksiä.

Käsiteltävä kysymys koskee sekä asianosaista että todistajaa. Oikeusministeriö on edellä käsitellyt liitännäistä kysymystä oikeudenkäynnissä kuultavien virkamiesten, käytännössä lähinnä poliisien, kuulemistavasta.

Aivan aluksi oikeusministeriö huomauttaa, ettei nyt käsiteltävä esitys lakiteknisesti muuttaisi millään tavoin sitä, mistä käsin asianosainen voi osallistua etäyhteydellä tai kuultava tulla kuulluksi videoyhteyden välityksellä. Molemmat ovat säännösten tasolla mahdollisia jo nykytilassa sekä toisesta tuomioistuimesta ja muusta viranomaisesta että henkilön omalta päätelaitteelta. Käytännön rajoitukset johtuvat lähinnä tekniikasta eivätkä lainsäädännöstä. Tällä tarkoitetaan sitä, että useimmiten etäosallistuminen ja kuuleminen tapahtuvat valtion videoneuvottelulaitteistoa käyttäen, ja mainittu laitteisto on käytettävissä vain viranomaisen luota. Tähän seikkaan esitys ei millään muotoa merkitsisi muutosta.

Toiseksi Syyttäjälaitoksen ja työelämäprofessori Fredmanin lausunnot ovat havainnollinen osoitus siitä, että oikeudenkäynneissä etäyhteyksien käyttämiselle on hyvin erilaisia käytännön soveltamistilanteita, eikä yhtä, kaikkiin tilanteisiin sopivaa oikeusohjetta voida sen vuoksi antaa. Ei yleensä ole mitään periaatteellista syytä kieltää sitä, että riita-asiassa asianosaisen asiamies osallistuu omalta toimistoltaan esimerkiksi valmisteluistuntoon. Toisaalta on vahvat syyt edellyttää, että vakavassa rikosasiassa videoyhteydellä kuultava tärkeä todistaja saapuu antamaan kertomuksensa viranomaisen luokse.

Oikeusministeriö katsoo työelämäprofessori Fredmanin käsityksen mukaisesti kustannusten vähentämisen kannalta olevan tärkeää, että avustaja voisi osallistua oikeudenkäyntiin toimistoltaan käsin, jos etäosallistuminen sallitaan. Järjestelmiä on kehitettävä tähän suuntaan. Tärkeää toisaalta on, että asianosaisen ja todistajan kuulemisen paikka jäisi tuomioistuimen yksittäistapauksselliseen harkintaan. Viranomaisen luota tapahtuvaan kuulemiseen ja osallistumiseen liittyy erityisesti muun kuin lainopillisen avustajan kohdalla etuja, joita on selostettu esityksen sivulla 42. Näistä syistä – jotka myös eduskunnan oikeusasiamies tuo lausunnossaan esiin – ja kun

muistetaan, että sääntelyä sovelletaan sekä asianosaiseen että todistajaan, viranomaisen luota tapahtuvaa kuulemista on perusteltua pitää pääsääntönä.

Oikeusministeriö pitää myönteisenä Poliisihallituksen ehdotusta siitä, että Tuomioistuinvirasto laatisi ohjeet lainsoveltajia varten.

Järjestyksenpito ja valvonta kuultaessa videoyhteydellä

Eduskunnan oikeusasiamies kiinnittää huomiota siihen, ettei toisen viranomaisen tai tuomioistuimen tiloissa tapahtuvan kuulemiseen liittyvästä valvonnasta ja järjestyksenpidosta ole säännöksiä.

Oikeusministeriön vastaus:

Kuten edellä on todettu, jo nykysäännösten pohjalta on mahdollista kuulla kuultavia toisesta tuomioistuimesta tai muun viranomaisen luota. Käytännön tarvetta järjestyksenpitoon ei tiettävästi ole ilmennyt. Viranomaisella on tavanomainen oikeus pitää järjestystä omissa tiloissaan.

Kuulemiset Rikosseuraamuslaitoksen tiloista

Rikosseuraamuslaitos huomauttaa, että kuulemisia olisi aiheellista järjestää etäyhteyksin vankiloissa vain sellaisille henkilöille, jotka ovat jo Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaita. Sama koskee mahdollisesti yhdyskuntaseuraamustoimistojen tiloissa järjestettäviä etäkäsittelyjä.

Oikeusministeriön vastaus:

Lakiin ei sisälly mahdollisuutta, että tuomioistuin voisi velvoittaa esimerkiksi jonkin vankilan tai yhdyskuntaseuraamustoimiston järjestämään etäyhteyden oikeudenkäynnin asianosaisen tai kuultavan käyttöön. Laki ei kuitenkaan sulje pois sitä, että tällainen kuuleminen voitaisiin vapaaehtoisuuteen perustuen järjestää, jos myös Rikosseuraamuslaitos jossakin yksittäisessä tilanteessa sitä pitää perusteltuna ja järkevänä.

Etäyhteyksien toimintavarmuus ja tietoturvallisuus

Toimintavarmuus

Korkein oikeus ja *Rovaniemen hovioikeus* kiinnittävät huomiota sen merkitykseen, että laitteet ja yhteydet toimivat moitteettomasti, yhteys on laadukas ja mahdolliset häiriötilanteet voidaan selvittää ripeästi.

Työtuomioistuin toteaa, että teknisten yhteyksien ja muiden teknisten valmiuksien tulisi olla nykyistä oleellisesti paremmat ja luotettavammat, jotta asiantuntijajäsenten osallistuminen oikeudenkäyntiin etäyhteydellä tai pääkäsittelyn järjestäminen etäoikeudenkäyntinä olisi mahdollista.

Suomen Asianajajaliitto tuo esiin, että Microsoftin Skype for Business on korvattava turvallisella ja käyttäjäystävällisellä, myös tuomioistuinten ulkopuolella toimivalla, modernilla viestintäratkaisulla osapuolten yhdenvertaisen aseman sekä oikeudenkäynnin keskeisten periaatteiden toteuttamiseksi.

Suomen tuomariliitto mainitsee, että tuomioistuinten käytettävissä olevat järjestelmät, erityisesti Skype for Business, eivät toimi tyydyttävällä tavalla edes etäyhteyksiä nykyisessä laajuudessa hyödynnettäessä. Tällä hetkellä käytössä oleva istuntosalien Audico-äänentallennusjärjestelmä ei kykene luotettavasti turvaamaan Skypen tai videoneuvottelupalvelun kautta toteutettujen etäyhteyksien äänentallennusta. Tiedossa ei ole, että Skypen korvaajaksi suunniteltu ViPu olisi sitä luotettavampi. Lyhyet käyttökokemukset ovat jo nyt osoittaneet, ettei ViPu ole toiminut odotetulla tavalla esimerkiksi kansainvälistä oikeusapua vaatineiden tilanteiden yhteydessä tarvituissa etäyhteyksissä. Jos etäyhteyksien toteuttamiseen käytettävää tekniikkaa ei saada luotettavaksi, etäyhteyksiä ei pystytä hyödyntämään siinä määrin kuin esitys sinänsä antaisi mahdollisuuksia.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö toteaa, että laadukkaat ja toimintavarmat yhteydet, laitteet ja järjestelmät ovat etäyhteyksien käyttämisen välttämätön edellytys. Etäyhteyden käyttäminen voidaan rinnastaa fyysiseen läsnäoloon vain silloin, kun yhteys toimii ja on laadukas. Näitä seikkoja on pidettävä selviönä.

Lakiesitys on tekniikan suhteen neutraali. Käytännön järjestelmien toimivuus on Tuomioistuinviraston asia. Kysymyksen laajempi käsittely on senkin vuoksi tarpeetonta. Oikeusministeriö kuitenkin toteaa, että tuomioistuimissa käytettävältä järjestelmältä edellytetään tietoturvallisuutta sekä eräitä muita vaatimuksia, mikä käytännössä rajoittaa sitä, mitä järjestelmiä tuomioistuimissa voidaan käyttää.

Tiedossa on, että nykytilassa ongelmaksi on muodostunut erityisesti Skype for business –ohjelmiston käyttäminen. Ohjelmisto on tarkoitus korvata Valtorin videoneuvottelupalvelulla, josta saadut kokemukset ovat hyviä.

Videotallennuksessa käytettävän järjestelmän hankkiminen kuuluu Tuomioistuinvirastolle. Oikeusministeriön Tuomioistuinvirastolta saaman tiedon mukaan todistelun vastaanottaminen etäyhteydellä käräjäoikeudessa on otettu huomioon hankinnassa.

Tietoturvallisuus

WithSecure Consulting pitää tärkeänä sen varmistamista, että harkintaa toteuttavilla henkilöillä on tekninen ymmärrys videoneuvottelun toteutukseen liittyvistä riskeistä ja uhista. WithSecure suosittelee, että suunniteltaessa käyttötilanteita otetaan mahdollisuuksien mukaan huomioon muiden viranomaisten tarpeet sekä mahdollisesti käynnissä olevat hankkeet, jotka pyrkivät harmonisoimaan vastaavanlaisten etäosallistumisen mahdollistavien laitteistojen ja toimintatapojen käyttöä. Yksityisten henkilöiden päätelaitteiden tietoturvallisuutta ei voida taata. Tietoturvan taso vaihtelee voimakkaasti käyttäjän valveutuneisuuden sekä laitteiston ominaisuuksien mukaan. Epävarmuustekijät alentavat osallistujan tunnistautumisen luotettavuutta, nostavat salakuuntelun riskiä sekä mahdollistavat istunnon luvat-

toman tallentamisen. Yksityisen laitteelta vastaanotetun video- ja äänivirran kiistämättömyyttä ei voida taata ilman tähän erityisesti suunniteltuja prosesseja. Tekoäly mahdollistaa jo nyt kuvan ja äänen muokkaamisen ja suoranaisen väärentämisen käytön aikana. Huijausten tai generatiivisella tekoälyllä toteutettujen väärennösten tunnistamiseen ei ole vielä luotettavia teknisiä ratkaisuja. Etänä tapahtuvan lausunnon antamisen tilaturvallisuutta ei voida taata. Henkilöä voidaan ohjata reaaliaikaisesti lausunnon aikana käyttäen toista viestintäkanavaa. Fyysisessä istuntosalissa tällaisen vaikuttamisen mahdollisuus on helppo minimoida tai poistaa. WithSecure suosittelee videoyhteyden käyttämisen sallimista ensivaiheessa vain viranomaisten hyväksymillä ja ylläpitämillä ratkaisuilla.

Oikeusministeriön vastaus:

Mainituista syistä pääsääntönä säilyisi videotodistelun vastaanottaminen viranomaisen luota. Etäyhteyksien käyttämistilanteet ovat keskenään varsin erilaisia ja tietoturvariskien taso vaihtelee asian sekä käsittelyn vaiheen mukaan. Koulutuksella voidaan lisätä tietoisuutta etäyhteyksien käyttöön liittyvistä riskeistä ja niiden torjunnasta. Oikeuslaitoksessa rajoitetaan käytännön toimin sitä, mitä järjestelmiä voidaan asentaa ja käyttää oikeuslaitoksen työntekijöiden työkoneille. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että yhteyksissä voidaan käyttää vain viranomaisten hyväksymiä teknisiä ratkaisuja. Tämäkin kysymys kuuluu ennemmin Tuomioistuinviraston ratkaistavaksi. Aihetta poiketa hallituksen esittämästä ei oikeusministeriön käsityksen mukaan ole.

VIII ESITYKSEN VAIKUTUKSET

Taloudelliset vaikutukset

Syyttäjälaitos toteaa, että syyttäjien todellinen mahdollisuus osallistua etäyhteydellä oikeudenkäyntiin edellyttää rauhallista tilaa, kuten omaa työhuonetta, mikä on otettava huomioon toimitilastrategiassa. Etäyhteyksien käytön lisääminen edellyttää viranomaisten kouluttamista, mikä vaatii resursseja.

Suomen tuomariliitto katsoo, että arvio esityksen säästö- ja kustannusvaikutusten suhteesta ei ole realistinen. Tuomioistuinlaitoksen kannalta kustannustekijöitä on enemmän kuin mahdollisia säästöjä. Lisäksi tuomariliitto tuo esiin, että käsittelyjulkisuuden toteuttamisen jäämisellä sivusalien käytön varaan olisi merkittäviä kustannusvaikutuksia. Sivusalit sitoisivat niin tila- kuin henkilöstöresurssejakin. Vaikka etäoikeudenkäynnin kohdalla istuntosali periaatteessa vapautuisi, samaan aikaan syntyisi vastaava tilatarve valvotulle sivusalille. Sivusalit olisivat usein faktisesti hukkakäytössä. Lisähankaluuksia ja -kustannuksia aiheutuisi myös tilanteista, joissa etäoikeudenkäynti jatkuu yli virka-ajan ja istunnon seuraaminen edellyttäisi tästä huolimatta vartioinnin jatkamista ja henkilöstön läsnäoloa ylityönä. Käytännössä saattaisi olla mahdotonta saada selville, aikovatko oikeustalon ulko-oven yhteyteen yleensä sijoitettuun turvatarkastukseen saapuvat henkilöt tulla seuraamaan juuri etäoikeudenkäyntiä, joten tallentamiseen soveltuviin välineisiin kohdistuvan valvonnan tulisi tapahtua sivusalin yhteydessä ja siten erillään ulko-ovella tapahtuvasta turvatarkastuksesta.

Rovaniemen hovioikeus katsoo, että etäoikeudenkäyntien julkisuuden toteuttaminen on haasteellista ja aiheuttaa huomattavia lisäkustannuksia, koska tuomioistuimen tulee valvoa, ettei yksikään istuntoa etäyhteydellä seuraavista henkilöistä tallenna istuntoa. Tuomioistuin joutuu myös tarkastamaan, ettei yhdenkään henkilön hallussa ole tallennukseen soveltuvia välineitä, ja varautumaan siihen, että joku henkilö haluaa seurata etäistuntoa haluaan ennalta ilmoittamatta. Koska ulkopuolisia henkilöitä ei voida myöskään päästää tuomioistuinten istuntosaleihin ilman valvontaa, tuomioistuimissa tulisi olla riittävä määrää muita tiloja pelkästään istuntojen etäseuraamista varten.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei katso esityksen aiheuttavan merkittäviä kustannuksia. Esityksen taloudellisten vaikutusten arvioinnissa on hyödynnetty Tuomioistuinvirastolta saatuja laskelmia. Pääpaino vaikutusten arvioinnissa on valtiontaloudessa kokonaisuutena.

Sivusalit eivät merkittävästi sitoisi henkilöstö- tai tilaresursseja. Etäoikeudenkäynnin julkisuudessa on kysymys ennen kaikkea periaatteellisesta kysymyksestä ja yleisön saapumiseen varautumisesta. Kuten esityksessä on todettu, käytännössä yleisön saapuminen etäoikeudenkäynteihin olisi oletettavasti harvinaista (s. 38). Esityksessä on lähdetty siitä, että mahdolliselle yleisölle varattava tila voisi olla esimerkiksi valmistelusali tai muusta tilasta sermeillä erotettu pienempi tila. Tällainen tila voisi olla sama, joka on jatkossa varattava videotallenteiden katsomista varten. Tilamuutosten tekeminen ei ole tarpeellista. Useamman henkilön olisi mahdollista seurata samasta tilasta joko sermien tai kuulokkeiden avulla eri etäoikeudenkäyntejä. Riittävää olisi, että yleisö tarkistettaisiin tuomioistuimen ovella. Yleisön jatkuva valvominen ei olisi tarkoituksenmukaista. Tekniikan kehittyminen on merkinnyt sitä, että jo nykytilassa tuomioistuimen on käytännössä varsin vaikea varmistua siitä, että kukaan yleisössä läsnä oleva ei tallenna oikeudenkäyntiä esimerkiksi puhelimellaan. Oikeusministeriö ei lainkaan epäile, että virastomestarit ja turvatarkastuksia hoitavat henkilöt pystyvät varmistumaan siitä, että sivusaliin saapuvat henkilöt ovat käyneet asianmukaisessa turvatarkastuksessa.

Vaikutukset tuomioistuinten välillä

Eduskunnan oikeusasiamies kritisoi, ettei hallituksen esityksessä ole käsitelty sitä, miten etäkuulemisten lisääntyminen vaikuttaa tulosvastuullisten tuomioistuinten välisissä suhteissa. Käytännössä saattaa olla niin, että jokin tuomioistuin joutuu siirtämään sen omiin toimintoihin allokoituja resursseja palvellakseen toisia tuomioistuimia.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei pidä kritiikkiä perusteltuna.

Laissa ei ole säännöstä, joka velvoittaisi yhtä tuomioistuinta järjestämään toisen tuomioistuimen pyynnöstä videokuulemis- tai osallistumismahdollisuuden. Käytännössä toisinaan tapahtuukin niin, että pyynnön vastaanottanut tuomioistuin ilmoittaa kaikkien laitteiden tai soveltuvien tilojensa olevan varattuja pyydettynä aikana. Kun näin on, millään tuomioistuimella ei

sinänsä olisi suoranaista velvollisuutta allokoida resurssejaan videokuulemispyyntöihin. Selvästi on toisaalta yhteinen etu, että videokuulemisia voidaan mahdollisuuksien mukaan järjestää. Tuomioistuinten käytännön työssä on hyvin tiedossa, että välillä kukin tuomioistuin on pyytävänä ja välillä vastaavana osapuolena ja että viime kädessä kysymys on hallinnonalan yhteisistä rahoista.

Muut vaikutukset

Vaikutus työmäärään

Tuomioistuinvirasto toteaa, että etäyhteyksien käyttäminen lisää kanslian ja tuomarin työtä jonkin verran verrattuna salissa tapahtuvaan oikeudenkäyntiin. Tuomioistuinten työtä säästyy aidosti vasta sitten, kun etäyhteyksien käyttö asiakkaiden omilta päätelaitteilta on mahdollisimman kattava, helppo ja tietoturvallinen toimintatapa hoitaa etäyhteydet.

Oikeusministeriön vastaus:

Tuomioistuinviraston tarkoittama lisätyövaikutus on mainittu esityksen sivulla 22. Esityksestä valtiolle aiheutuvat kustannukset eivät olisi suuremmat kuin siitä aiheutuvat säästöt

Vaikutukset prosessien sujuvoitumiseen

Tuomioistuinvirasto kyseenalaistaa sen, onko lakiesitys omiaan merkittävällä tavalla vähentämään peruutuksia ja viivästyksiä. Esimerkiksi vastaajan saapumatta jääminen samoin kuin todistelutarkoituksessa kuultavan asianomistajan poisjääminen lienevät harvoin paikattavissa puhelinyhteydellä.

Oikeusministeriön vastaus:

Kuten Tuomioistuinviraston lausunnossa hyödyllisesti todetaan, vuosittain noin 20 000 rikosasian istuntopäivää joudutaan peruuttamaan. Suurin syy (45%) on se, ettei vastaajaa ole tavoitettu haastamista varten. Noin 11%

joudutaan peruuttamaan istuntopäivänä, koska vastaaja ei saavu tiedoksiannetusta kutsusta huolimatta. Todistajan tai asianomistajan poisjäännistä johtuvia peruutuksia on vuosittain noin 400-450.

Selvää on, ettei lakivaliokunnan käsiteltävänä oleva esitys ratkaise oikeudenkäyntien peruutuksista ja viivästymisestä aiheutuvia ongelmia kokonaisuudessaan. Esityksen tarkoituksena on kuitenkin antaa tuomioistuimille työkaluja, joita käyttäen viivästyksiä voidaan joissakin tilanteissa vähentää. Tämän lisäksi hallituksella on valmistelussa useita esityksiä, jotka tähtäävät prosessien sujuvoittamiseen. Esityksillä voidaan olettaa olevan merkittävä yhteisvaikutus prosessien sujuvoitumiseen.

Oikeusministeriö ei pidä poissuljettuna sitä, että poisjäänyt asianomistaja voitaisiin tietyissä tilanteissa kuulla puhelimitse. Kategorista estettä ei ole sillekään, että näin meneteltäisiin myös rikosasian vastaajan kohdalla.

IX ESITYKSEN VOIMAANTULO JA SEURANTA

Voimaantulo

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että lait tulisivat voimaan muutama kuukausi niiden hyväksymisen ja vahvistamisen jälkeen.

Suomen tuomariliitto katsoo, ettei uudistuksen voimaantuloa ei tule ajoittaa päällekkäiseksi lähivuosien muiden tietojärjestelmäuudistusten kanssa. Samanaikainen useiden uusien järjestelmien käyttöönotto on riskialtista, ja kaikkien oikeudenkäynnin tukena käytettävien järjestelmien täytyy olla toimivia ja keskenään yhteensopivia sekä tallennusvaatimukset toteuttavia.

Oikeusministeriön vastaus:

Oikeusministeriö ei puolla muutosesitystä.

Oikeusministeriö kiinnittää huomiota siihen, että nyt käsiteltävä esitys ei edellytä yhdenkään uuden järjestelmän hankkimista tai ottamista käyttöön. Videokuuleminen ja osallistuminen videon välityksellä on tuomioistuimissa jo nykyään arkipäiväistä. Esitys saattaa parhaimmillaankin vain lisätä järjestelmien käyttämistä. Esimerkiksi ViPu-sovelluksen käyttöönotto on tästä esityksestä erillinen hanke. Tähän nähden muutosesitystä ei voida pitää perusteltuna.

Seuranta

Helsingin käräjäoikeus suosittaa, että etäyhteyksien käytön vaikutuksia arvioidaan määräajan jälkeen ja että mahdolliset parannustarpeet tunnistetaan ja otetaan huomioon tulevassa lainsäädännössä.

Syyttäjälaitos katsoo, että lain soveltamista on seurattava tarkasti. Säätelyn yhtenäistämisen tavoitteen tulisi tarkoittaa käytännössä myös yhtenäistä soveltamista.

Oikeusministeriön vastaus:

Käytännön oikeudenhoidon toimivuuden ja tehokkuuden seuranta on tärkeää ja oikeusministeriö tekee sitä joka tapauksessa. Nyt käsiteltävänä oleva esitys oletettavasti lisää etäyhteyksien käyttämistä, mutta toisaalta esityksen mukanaan tuoma muutos ei periaatteen tasolla tai käytännössä ole kovin dramaattinen. Tähän nähden esityksen vaikutusten erillinen seuranta ei oikeusministeriön käsityksen mukaan ole tarpeellista.